D. MICU, *G. Călinescu. Între Apollo și Dionysos*, București, Minerva, 1979, 780 p.

Studiul amplu și extrem de serios al lui D. Micu îmbină completa desfășurare analitică a monografiei cu tentativa eseului sintetizator, operații critice capabile a se sprijini reciproc în configurarea personalității călinesciene. Sugestia titlului antinomic, trimițînd la „cifrul" acestei personalități, reverberează constant, deși inegal, în capitolele cărții pentru a dobîndi în final *gros-planul* unui posibil „portret interior" al scriitorului. D. Micu tinde a evidenția procesul formativ al lui G. Călinescu, urmărit, conform unor rigori metodologice, pe etape și secțiuni ale creației. O simetrie echilibrată și discretă distribuie analiza în capitole consacrate perioadei „romantice" și a celei „clasice" a lui G. Călinescu.

Impune tendința criticului de a epuiza, concentric și meticulos, un important repertoar de posibile întrebări-problemă referitoare la G. Călinescu, de la cele care, nemaifiind originale, rămîn mereu fundamentale (relația critică-creație, biografie-roman, funcția livrescului în opera artistului, raportul cultură-civilizație în publicistica acestuia, derogările de la clasicismul programatic) la numeroase altele de atent detaliu (relația critică-simț critic, critică-erudiție, gust și conștiință estetică, geniul ca erou de roman, locul dramaturgiei în spațiul clasicismului călinescian ș.a.). În răspunsurile sale, extrem de ample, cu rare eschivări facil-elogioase (cazul eseului *Universul poeziei*), D. Micu aduce noi puncte de vedere acolo unde interpretarea părea clasată, prelungește ipoteze, nuanțează afirmații și, mai ales, presară idei noi și sugestii incitante, capabile a genera ele însele alte studii.

Ideea de bază a studiului, referitoare la esența dihotomică, contradictorie, a personalității călinesciene, rezultat al efortului de constrîngere în tiparele artei clasice a temperamentului romantic, dionisiac, marchează distinct interpretarea poeziilor într-unul din cele mai originale și mai complete capitole ale cărții și ale exegezei de pînă acum. În tehnica parafrazării de motive și stiluri poetice, D. Micu recunoaște nu doar un „mod al instalării într-un prototip", ci mai ales modernitatea, asimilabilă poeticii avangardiste, conferită de poet procedeului clasic. Ideea modernității lui G. Călinescu și chiar a „modernismului" său, considerat nu atît o inconsecvență față de clasicismul principial, ci mai curînd semnul imposibilei sustrageri de la estetica novatoare a epocii, însoțește implicit, dar persistent, analiza.

Modernitatea criticii călinesciene — care, se demonstrează, prin apelul constant la considerații extraestetice, din filozofie, istorie, sociologie, stilistică, psihologie (chiar metodele psihanalizei, repudiate teoretic, devin recognoscibile în evidențierea motivelor onirice eminesciene), depășește considerabil atributele impresioniste — face plauzibilă apropierea, marcată în studiu, de conceptul „criticii totale". Observații de finețe, operate în fragmentar, dezvăluie atenția lui D. Micu la meritele de precursor ale lui G. Călinescu ; capitolul *Tehnica exterioară*, din monografia eminesciană, este anexat criticii stilistice, idei anticipative ale conceptului de „operă deschisă" sînt descoperite în foiletonistica din deceniul patru, iar *Istoria literaturii de la origini pînă în prezent*, inaugurînd lectura diacronică, în dublu sens, prin înaintași și succesori, a scriitorilor, pare să preceadă inițiativele metodologice ale „noii critici".

Evidențierea modernității lui G. Călinescu a atras punctarea elementelor de continuitate, a filiațiilor și asimilărilor definitorii pentru scriitor, într-o relație organic opozantă, ai cărei termeni — tradiție — inovație — stabilesc o pereche antinomică în corespondență dar nesubsumată portretului final. Invocarea fazei italienizante a debutului, „lecția" decisivă a lui V. Pârvan și N. Iorga, emulația „taineistă" pe linia lui H. Sanielevici manifestă în formularea factorilor etno-sociologici și psiho-antropologici, determinanți, uneori, în cercetarea istoricului literar, a cărui metodologie nu contrazice, dealtfel, în totalitate, pe cea de tip universitar, în fine, racordul cu marea tradiție a culturii prin „rolul maiorescian" asumat, la Iași, în fruntea „noii Junimi" și a „Jurnalului literar" — moment decisiv, după D. Micu, al orientării clasici-

zante a lui G. Călinescu — sînt cîteva elemente ce au, în subsidiar, meritul de a decupa personalitatea scriitorului dintr-un context literar-cultural mai larg. Aceleiași intenții i se subscriu corelațiile stabilite între G. Călinescu și E. Lovinescu și cele, extrem de frecvente, cu L. Blaga, deși surprinde, în cazul acestuia, lipsa comparației tocmai în dezbaterea unor chestiuni referitoare la stilul urbanisticii, la opoziția de civilizație sat-oraș sau în problema importantă a „specificului național".

În genere, fiecare domeniu al creației călinesciene este considerat într-o semnificație multiplă, prin raportare la scriitor, la celelalte fațete ale operei sale, și, într-o perspectivă lărgită, la literatura română însăși. În felul acesta, critica foiletonistică se constituie într-un „spațiu al construirii de sine" și un preambul al marii sinteze din 1941, preludînd, deopotrivă, „principiile" esteticianului și ale teoreticianului romanului obiectiv. Foiletoanele au „călinescianizat" publicul și au impus, în epocă, o importantă conștiință literară.

Astfel conceput, studiul are meritul incontestabil de a releva unitatea de adîncime a manifestărilor emanate de personalitatea lui G. Călinescu, ale cărei elemente structurante sînt detectate nu doar în viziunea din marile opere, ci și în numeroasele „nuclee" de călinescianism conținute de publicistica și eseistica scriitorului (spre „proza ideologică" a acestuia pare să încline și o mai evidentă preferință a lui D. Micu). Studiul reține, în special, dezbaterea din jurul „sentimentului cetății", pandant jurnalistic la teoretizările călinesciene ce preconizau reconstrucția culturii pe coordonate clasice. ca și valoarea conținută în radiografia de tipuri sociale și în portretistica unor politicieni, din articole comparabile și comparate cu ale lui N. Iorga. Fără a avea ponderea presupus necesară în interpretarea globală, unele observații prețioase, dar disparate, puteau nuanța, și în portretul final, soluționarea ecuației introvertit-extravertit: publicistica, fiind considerată spațiul privilegiat al „autenticității" scriitorului: „gazeta a fost pentru G. Călinescu un „caiet", un „blocnotes", funcționează și ca multiplicată defulare a acestuia, în măsură în care colaboratorii sub pseudonim sînt simple „măști ale Directorului".

Seria operelor „monumentale" încununează, pentru D. Micu, etapa „romantică" a lui G. Călinescu și semnifică tot atîtea momente ale autorelevării acestuia prin viziunea conținută: una romanescă în biografii, adevărate „romane ale destinului creator", în care descripția, cu detalii de „minuțiozitate balzaciană" în evocarea mediilor, și copleșitoarea portretistică rămîn elementele predominante. Nu lipsesc obiecțiile vizînd pesimismul eminescian și completări interesante despre erosul poetului.

Abordată din unghiuri multiple și succesive, capodopera călinesciană, structurată pe criteriul axiologic, este, pentru D. Micu, o istorie a personalităților literare și mai puțin „sinteza epică" intenționată teoretic. Demonstrația sintetizatoare vizînd unicitatea și originalitatea *Istoriei literaturii...*, al cărei ax unificant este descoperit în „subiectivitatea", infailibilă, a autorului, care a statuat, fie și lapidar, locul cvasiunanimității scriitorilor, se sprijină pe cea de detaliu. D. Micu demontează cîte un articol de scriitor pentru a-i dezvălui și generaliza structura, reținînd funcția rezumatului și a citatelor în raport cu discursul critic propriu-zis. Cu o severitate ușor didactică sînt urmărite aplicarea principiilor istoricului literar și respectarea ierarhiei scriitorilor, propunîndu-se completări, dificil de acceptat, ale sumarului. O notă originală a studiului este aprecierea superlativă a capitolului dedicat literaturii vechi. Recunoscînd valoarea de summum a *Istoriei...*, D. Micu avansează, fără a insista însă, o idee esențială legată de psihologia creației: refăcînd „în conștiință procesul genetic al tuturor operelor literare", Călinescu dobîndea „sentimentul de a scrie (. . .) literatura însăși".

Sensul „portretului" călinescian este reafirmat în analiza creației romanești. Retorica tradițional-obiectivă, adoptată de romancier, corespunde acelorași intenții coercitive aplicate-temperamentului dionisiac, care irumpe din tiparele „clasice" în devieri manieriste sui-generis. Importantă este și precizarea referitoare la modernitatea prozei lui G. Călinescu; impusă de elemente compoziționale și portretistice novatoare, această modernitate rămîne legată mai „mult de tehnică decît de viziune". Interesul major acordat, și în studiul de față, tipologiei romanelor este susținut și de observații subtile care recunosc printre mijloacele portretistului-și procedee extraliterare — proprii recuzitei criticului („fișa biografică discursivă") și eseistui lui — cărora li se datorează (în cazul lui Dan Bogdan, Sufletel ș.a.) și o sesizantă „discrepanță între portretul enunțat de prozator și personajul rezultat din acțiunile sale. Elementele noi ale interpretării lui D. Micu se referă, în special, la *Bietul Ioanide*, cu accentul pe rolul politicului ca temă și „ferment (. . .) al mișcării epice" din roman.

„Sensul clasicismului" este identificat nu numai în creația dramatică (gen prin excelență clasic), desfășurată între „apologia clasicismului" din *Șun* și „jocurile ideogramatice" din piesele de mică întindere, ci și în eseistică (și, asimilate acesteia, în jurnalele de călătorie), unde D. Micu descoperă convertit, într-o manieră specific călinesciană, spiritul clasic al conversației.

Reluată şi dezvoltată expres, în capitolul final, ideea de bază a studiului transferată aici de la operă la artist, conduce la fixarea tipului de creator reprezentat de G. Călinescu. „Vo inţa de creaţie", ce acţionează ca liant unificator al tuturor perechilor antinomice (enunţate-doar) desprinse din contradicţia esenţială (apolinic-dionisiac) a artistului, se dovedeşte la G. Călinescu „scop, nu mijloc" al existenţei.

În ansamblu, studiul lui D. Micu se dovedeşte a fi, deopotrivă, mai mult dar şi mai puţin decît îl anunţă titlul : primează substanţiala analiză monografică a *operei* asupra rolului secund ocupat de eseul destinat explorării de adîncime a naturii *artistului*. În exegeza, tot mai bogată, despre G. Călinescu, cartea lui D. Micu va rămîne un reper imposibil de ocolit.

Algeria Simota

ALF LOMBARD, *La langue roumaine. Une présentation*, Editions Klincksieck, Paris, 1974, 391 p.

În colecţia *Bibliothèque française et romane*, condusă de romanistul Georges Straka de la Universitatea din Strasbourg, au apărut în decurs de cîţiva ani mai multe manuale şi studii lingvistice dedicate limbii latine, limbilor şi literaturilor romanice. Specialişti recunoscuţi în aceste domenii (citărm doar cîteva nume : P. Imbs, B. Pottier, J. Orr, Ch. Muller, V. Väänänen, W. von Wartburg, R. Martin, O. Nandris) au semnat volume diverse ca preocupări, dar valoroase din punctul de vedere al metodei şi al rezultatelor. Cel de al 29-lea volum al seriei A din această colecţie este cel de al doilea dedicat limbii române, după valorosul volum al lui O. Nandris, *Phonétique historique du roumain* (1963). Este vorba de lucrarea *La langue roumaine. Une présentation*, avînd ca autor pe distinsul romanist suedez Alf Lombard. Profesor titular de filologie romanică timp de 30 de ani la Lund, Alf Lombard a consacrat o mare parte a activităţii sale studiului limbii române, contribuind astfel nu numai la dezvoltarea studiului limbii noastre în ţara sa, ci şi la organizarea cercetării ştiinţifice dedicate limbii şi literaturii române. Rezultatele directe ale acestei activităţi rodnice şi îndelungate s-au concretizat, pe de o parte, în generaţii succesive de elevi, dintre care unii continuă preocupările maestrului, iar pe de altă parte, într-o serie de studii şi cercetări remarcabile, consacrate limbii române, pe care autorul o consideră (*Préface*, p. VII) „une des grandes langues de notre continent". Dacă am menţiona numai 3 cărţi, foarte interesante, în care profesorul suedez studiază, în profunzime, aspecte ale limbii române (*La prononciation du roumain*, Uppsala, 1935, *Le verbe roumain. Etude morphologique*, 2 vol., Lund, 1954—1955 ; *Rumänsk grammatik*. Lund, 1973), ne-am face totuşi o idee clară despre aria preocupărilor sale ca romanist şi românist, deşi ar fi trecute cu vederea numeroase studii şi articole publicate în revistele de specialitate din Suedia, România, R. F. Germania, Franţa, Italia.

Rezultat al experienţei sale de romanist şi de profesor de limba română, ultima carte a lui Alf Lombard este o încununare a activităţii sale în acest domeniu. Autorul precizează în prefaţa volumului experienţa şi proiectele sale, în legătură cu studiul limbii noastre. Unul din motivele publicării acestei lucrări care se adresează „unui public internaţional" (p. VIII) îl constituie, între altele, importanţa deosebită a românei : „Cette importance — il faut encore, hélas, insister, sur ce point — est scientifique, pratique et littéraire à la fois : sans cette langue, on ne saurait se faire une idée tant soit peu complète de ce qu'est devenu de nos jours le latin, sans elle on ne peut communiquer librement avec la plus grande nation du Sud-Est européen, sans elle on se prive de tout contact direct avec une des grandes littératures de l'Europe actuelle" (*Préface*, p. VII).

Potrivit concepţiei generale a autorului, lucrarea, avînd la bază cursurile ţinute la Universitatea din Lund, se adresează nu numai specialiştilor în lingvistică romanică, ci şi publicului larg din străinătate (şi în primul rînd studenţilor înscrişi la secţia română în diferite universităţi din lume). Pentru primii, lucrarea prezintă un aspect teoretic, istoric şi comparativ ; pentru marele public însă, ea reprezintă un ghid practic pentru cei ce vor să vorbească limba de la Dunăre şi Carpaţi sau să citească în original marile opere ale literaturii naţionale : Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi, Bacovia, Blaga, Labiş ş.a.

Experienţei sale de profesor şi de vorbitor de limbă română, romanistul suedez i-a adăugat rezultatele unor anchete pe care le-a realizat în ţara noastră cu concursul a numeroşi specialişti, cărora le-a fost trimis, pentru fiecare chestiune studiată, un chestionar cuprinzînd fraze sau cuvinte.

Structura cărții este următoarea : *Prefață* (VII—XII), *Abrevieri* (XIII—XV), *Câteva fraze ușoare* (1—3), *Pronunție* (5—21), *Parte generală. Elementele morfologiei* (23—42), *Parte specială* (43—368). Lucrarea se încheie cu o *bibliografie* (*Ouvrages recommandés*) care grupează, în ordine alfabetică, *periodice, dicționare, manuale, studii, texte* (p. 369—374) și un *indice* (p. 375—391).

Autorul precizează de asemenea în prefață (p. VIII) că lucrarea sa prezintă limba pe care o scriu și o vorbesc în zilele noastre românii din București („les Bucarestois cultivés"), cea care servește drept normă pentru ceilalți și care ar trebui imitată de către toți străinii care învață românește. În acest caz, el vorbește de româna „banală", de zi cu zi; fără o mărturisire, Al. Lombard s-a arătat interesat de ceea ce „zice" și nu de ceea ce *trebuie* sau *ar trebui* să se zică. Prin forța lucrurilor, această atitudine a suferit, pe parcursul lucrării, nuanțări, pentru că autorul a avut în vedere tot timpul punctul de vedere istoric. Ca urmare, „le lecteur desireux à la fois de connaître un peu l'histoire du roumain, de placer dans son milieu linguistique et de comparer cette langue avec ses proches parentes, notamment le français, trouvera donc là ce qu'il cherche" (p. VII). Trebuie să înțelegem că profesorul suedez îmbină criteriul istoric cu cel descriptiv, considerații privind limba română „standard" știind alături de comentarii privind etimologia, comparația, variantele dialectale și valoarea stilistică a cuvintelor. În acest fel, cititorul înțelege mai bine individualitatea limbii române și locul deosebit al acesteia printre celelalte limbi romanice.

După cum s-a observat, numărul de pagini diferă de la o parte la alta, de la un capitol la altul, în funcție de materialul studiat.

Prima parte prezintă succint flexiunea părților de vorbire, grupate în 4 capitole distincte : 1. *Substantivul, adjectivul calificativ și articolele*, 2. *Pronumele personal*, 3. *Verbul*, 4. *Alternanțele fonetice în flexiune.*

Analiza propriu-zisă, pe baza unui material faptic foarte bogat, se realizează, pentru fiecare parte de vorbire, în a doua parte a lucrării, care are următoarele capitole : 1. *Substantivul, adjectivul calificativ, articolul final* ; 2. *Numeralul* ; 3. *Pronumele personal* ; 4. *Adjectivul posesiv, pronumele posesiv* ; 5. *Adjectivul demonstrativ, pronumele demonstrativ* ; 6. *Cele trei articole hotărîte* ; 7. *Adjectivul relativ, pronumele relativ* ; 8. *Adjectivul interogativ, pronumele interogativ* ; 9. *Adjectivul nedefinit, pronumele indefinit;* 10. *Verbul* (cel mai întins capitol din întreaga lucrare) ; *Alternanțele fonetice în flexiune* ; 12. *Adverbul* ; 13. *Prepoziția* ; 14. *Conjuncția.*

Ceea ce impresionează peste tot în această lucrare este bogăția materialului, unele observații pertinente privind sintaxa și ortografia, ca și semnalarea valorilor stilistice speciale și, mai ales, semnalarea aspectelor particulare din morfologia românească. Fiind formate *ad-hoc* și numai rareori extrase din literatura propriu-zisă, unele exemple par „construite" sau nu sînt proprii uzului curent din limba română, chiar dacă au fost verificate cu ajutorul unor români cultivați (la p. XI autorul dă o lungă listă a persoanelor care l-au ajutat). Alf Lombard procedează foarte util, notînd accentul cuvintelor și formelor, pe care le-a tradus în limba franceză. Pe alocuri însă exemplele abundă, iar detaliile nu lasă loc unor concluzii adecvate. Regretăm de asemenea absența unui capitol final care să se constituie în concluziile lucrării. Altfel, volumul romanistului suedez reprezintă, în ansamblu, o realizare științifică de valoare.

Ilie Dan

AL. ANDRIESCU, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Iași, Junimea, 1979, 204 p.

Contribuția presei periodice românești din secolul al XIX-lea la dezvoltarea și consolidarea culturii noastre naționale este încă puțin cercetată. Studiile care au apărut în ultimii ani, merituoase sub cele mai variate aspecte, se referă, mai toate, la chestiuni de interes special, între care monografia unei reviste care a marcat un început de epocă — „Dacia literară" [1], activitatea gazetărească a unei personalități ca Bogdan Petriceicu Hasdeu[2] sau cercetarea monografică

[1] Maria Platon, *„Dacia literară". Destinul unei reviste, viața unei epoci literare*, Iași, Editura Junimea, 1979.

[2] Vasile Sandu, *Publicistica lui Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1974.

a unei ramuri anume a presei periodice, cum ar fi presa studențească[3], presa satirică și umoristică[4], presa literară locală[5], presa unei anumite comunități de limbă[6] ș.a.

Toate aceste lucrări, nu încape îndoială, înlesnesc drumul spre viitoarele încercări de sinteză, dintre care cea mai așteptată este o istorie generală a presei periodice românești din secolul trecut. Un substanțial progres în această direcție s-a făcut prin cartea care este prezentată în cele ce urmează. În cinci ample capitole *(Stilul publicistic : privire generală ; Presa românească în secolul al XIX-lea ; Limba presei românești în perioada 1829—1860 ; Limba presei românești în perioada 1860—1900 ; „Icoane vechi și icoane nouă")* se urmărește contribuția publicațiilor periodice românești, a celor politice și de largă informație mai ales, la dezvoltarea limbii literare. Autorul pleacă de la premisa întru totul justă, și pe care cercetarea minuțioasă a miilor de pagini de gazetă o confirmă, că presa periodică românească „a fost un factor important de difuzare a normelor limbii literare în masa vorbitorilor limbii române" (p. 6). Totodată, studiul se întreprinde pornindu-se de la convingerea că „limba presei nu poate fi cercetată [. . .] în afara teoriei stilurilor funcționale" (p. 6). De aceea, primul capitol al lucrării este consacrat definirii stilului publicistic, stabilirii mijloacelor „prin care se încearcă influențarea destinatarului" (p. 6) în cadrul acestui stil, precum și a perioadei în care procesul formării stilului publicistic poate fi socotit încheiat. O trăsătură distinctă a stilului publicistic o dă terminologia specifică, în special „terminologia politică" și în general „prezența masivă a neologismelor" (p. 8). În același timp, stilul în discuție, definit de autor prin comparație cu cel științific — care se caracterizează prin „concizie explicită" —, folosește „într-un grad foarte ridicat un tip de redundanță mult mai accentuat, la nivelul lexicului, în care sînt cuprinse și figurile de stil, și la nivelul gramatical, mai puțin în morfologie și mai mult în sintaxă" (p. 9). Semnalînd apoi primejdia exceselor, mai numeroase în interiorul stilului discutat, dar totuși mințind, cum se observă în treacăt nu fără o secretă ironie, și alte stiluri, Al. Andriescu subliniază, în partea finală a acestui capitol esențial al lucrării, rolul pozitiv, al presei periodice, pe planurile cele mai diverse, în dezvoltarea limbii române literare, menționînd, cu acest prilej, și numele celor pe care îi socotește drept personalități de prim plan ale publicisticii din secolul trecut. În rîndul acestora, alături de Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, Gheorghe Barit, Mihail Kogălniceanu și Mihai Eminescu, pe bună dreptate citați, puteau fi amintiți și B. P. Hasdeu, C. A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu sau V. A. Urechia și chiar, dintre gazetarii propriu-ziși, Iacob și Aurel Mureșanu, Dimitrie A. Laurian, G. Panu, Sofia și Ion Nădejde sau C. Mille.

În două capitole care ocupă, de asemenea, un loc însemnat în economia lucrării, sînt cercetate, în primul dintre ele pentru perioada de la 1829 la 1860, contribuția gazetelor la dezvoltarea limbii literare în general, apoi modul în care s-au format și au evoluat elementele specifice ale stilului publicistic între anii 1840 și 1860, an la care este situată încheierea procesului de formare, și în cel de al doilea, sub raport fonetic, morfologic, sintactic și lexical, eforturile făcute mai întîi de marii scriitori care au fost și ziariști, dar și de ceilalți gazetari ai epocii dintre 1860 și 1900 de a apropia, în limitele diferențelor specifice, stilul publicistic de cel beletristic. Rezultatele obținute, întotdeauna convingătoare, sînt sprijinite cu numeroase exemple extrase din principalele gazete apărute în cele trei mari provincii românești. Poate că, în unele aspecte, cum ar fi de pildă folosirea cuvintelor regionale sau arhaice, pătrunderea și circulația neologismelor, apariția unor îmbinări frazeologice specifice sau a unor imagini, unele sporuri de precizie, unele nuanțe în plus ar fi fost furnizate printr-o îmbogățire a listei periodicelor cercetate, în care s-ar fi putut include și gazetele politice românești apărute la Arad și Timișoara, cele editate și redactate prin grija episcopiei de la Caransebeș, marile ziare românești din Bucovina și chiar unele ziare locale, cu mare răspîndire într-un teritoriu limitat, printre care „Unirea" din Blaj, „Evenimentul" ieșean, gazetele scoase de un B. Iorgulescu la Buzău, „Galații" fraților Nebunelli ș.a., știind că acestea toate au avut în zonele respective rolul pe care în București, Iași, Brașov sau Sibiu și l-au asumat „Albina românească", „Gazeta de Transilvania", „Timpul", „Tribuna" sau „Universul".

---

[3] *Din istoria studențimii române. Presa studențească (1851—1978)*, Universitatea din București, 1974 (în redactarea unui colectiv).

[4] *Presa satirică românească din Transilvania. 1860—1918*, Cluj, Editura Dacia, 1974 (antologie, studiu introductiv, note, glosar și anexe de Livia Grămadă); Constanța Trifu, *Presa umoristică de altădată*. I—II, București, Editura Minerva, 1974, 1980.

[5] Florea Firan, *Presa literară craioveană (1838—1975)*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1976.

[6] Vladimir Tamburu, *Presa idiș în România*, București, Editura Kriterion, 1977.

Mai întîi, în comparație cu celelalte capitole ale cărții, este cel dedicat unei priviri de ansamblu asupra evoluției presei periodice românești între anii 1829 și 1900. Este vorba, de fapt, de o analiză foarte atentă a orientărilor politice și sociale, a direcțiilor culturale și literare și, întîi de toate, a atitudinii în problemele limbii literare la „Curierul românesc" al lui Heliade și la „Albina românească" a lui Asaki. Această analiză este precedată de o succintă trecere în revistă a principalelor evenimente care au premers apariției în anul 1829 a celor două mari gazete — interesul pentru acest fel de tipărituri în Principate și în Transilvania înainte de anul 1800, încercările demne de toată lauda ale unui Ioan Piuariu Molnar sau Alexie Lazaru de a scoate o gazetă românească, încercarea încununată de succes a lui I.M.C. Rosetti și Anast. I. Lascăr, editori și redactori la Lipsca ai periodicului „Fama Lipschii" la anul 1827 ș.a. Se procedează, în paginile următoare, la o evaluare rapidă a rolului jucat de alte gazete moldovene și muntene de pînă la 1860 în viața socială și culturală a epocii, apoi la o discuție succintă privind aportul „Gazetei de Transilvania" și al „Foii pentru minte ,inimă și literatură" la profilarea unui punct de vedere propriu al românilor din Transilvania referitor la problemele în discuție. În încheierea acestui dens capitol, felul în care sînt tratate viața socială și culturală, dezvoltarea literaturii, evoluția limbii literare este urmărit în cele mai reputate publicații periodice ale celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea: „Românul", „Curierul de Iași" și „Timpul", „Voința națională", „Epoca", „Lupta", „Universul", „Adevărul", „Telegraful român", „Tribuna", gazetele socialiste și muncitorești, publicațiile satirice și umoristice.

Un ultim capitol, *„Icoane vechi și icoane nouă"*, așa cum își intitula Eminescu ciclul de articole apărut în „Timpul" între 11 și 23 decembrie 1877, este, de fapt, o discuție în jurul părerilor celui care a creat limbajul poetic românesc modern și, în cea mai mare măsură, a contribuit la orientarea limbajului gazetăresc de după 1880 în direcția modernizării, a scuturării elementelor inutile. Campania lui Eminescu împotriva „Românului" și a lui C. A. Rosetti, se demonstrează aici, își are sursele polemice nu numai în deosebirile de vederi politice, economice, ci și într-o concepție despre izvoarele și menirea limbii române literare, și implicit a limbajului gazetăresc, mult diferită.

Bogată în idei și sugestii prețioase pentru cei ce se vor încumeta să întreprindă, în viitor, cercetări de ansamblu și lucrări de sinteză în domeniul istoriei presei periodice, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea* este de pe acum una din lucrările de bază ale domeniului.

Remus Zăstroiu

MARIA CARPOV, *Introducere la semiologia literaturii*, București, Univers, 1978, 259 p.

Maria Carpov publică la Editura Univers o *Introducere la semiologia literaturii*, lucrare care vine să materializeze procupări mai vechi ale autoarei, anunțate deja de o prestigioasă traducere a eseurilor lui Greimas (A. J. Greimas, *Despre sens)*, apărută în 1975 la aceeași editură.

Analizînd cu deosebită competență unul dintre cele mai complexe și controversate demersuri ale cunoașterii contemporane — semiotica —, Maria Carpov reușește să ofere o privire sintetică asupra acesteia, extrăgînd dintr-un ansamblu teoretic eterogen trăsăturile generale care fundamentează atitudinea semiotică în devenirea ei de la pre-știință la știință.

Deși atestată încă din antichitatea greacă, în preocupările stoicilor, cercetarea semiotică s-a manifestat inițial, în evoluția sa modernă, cu destulă timiditate, în cadrul unor demersuri izolate, pentru ca abia în ultimii douăzeci și cinci de ani, tutelată de „revoluția" lingvistică declanșată de apariția *Cursului de lingvistică generală* al lui De Saussure, să ia o amploare deosebită. Mergînd pe căi proprii, dar avînd de surmontat aceleași dificultăți legate de interpretarea semiologică a realității printr-un complex aparat conceptual, teoriile analizate în lucrarea Mariei Carpov au evoluat paralel, întîlnindu-se deseori în intenții și program ; situație ce o determină pe autoare să afirme caracterul sincronic al studiului său, care, abandonînd problemele legate de evoluția particulară a fiecărei teorii, încearcă să releve acele „puncte izotopice" ce mențin caracterul unitar al teoriilor discutate.

Luînd ca punct de plecare teoria saussuriană, Maria Carpov începe prin a releva aici, sprijinindu-se pe *Notele* lui Godel (R. Godel, *Les sources manuscrites du Cours de linguistique générale de F. de Saussure*, Genève, Droz, 1957), o anumită ambiguitate în ce privește raportul dintre lingvistică, semiotică și psihologia generală căreia, în versiunea vulgatei saussuriene, semiotica îi este subordonată. După afirmațiile din *Note* însă, psihologia apare ca subordonată lingvisticii, orice fenomen psihic fiind susținut și denunțat de limbaj. În acest caz, semiotica, pe care Saussure o vede integrînd teoria limbii, va integra la rîndu-i psihologia, căpătînd astfel

trăsăturile unui metalimbaj ştiinţific general. Considerînd gradul înalt de nespecificitate a teoriei ca una din caracteristicile fundamentale ale semioticii, Maria Carpov discută, într-un prim capitol al lucrării *(Ce este semiologia ?)*, contribuţii considerate esenţiale la edificarea acestei ştiinţe. Fără a neglija aporturile teoretice ale lui Jakobson, Prieto, Barthes, Benveniste sau Eco, punctele de referinţă în jurul cărora gravitează demersul propus de autoare sînt teoriile semiotice ale lui Hjelmslev, Morris şi Greimas. Ele sînt cele mai apropiate de „idealul semiotic", mult mai bine situate pentru a putea delimita caracterele definitorii ale unei semiotici sau / şi epistemologii generale.

Morris vede semiotica sub trăsăturile unui „limbaj ideal" capabil să integreze întreaga diversitate a sistemelor semiotice. Edificarea unei „semiotici pure" este rezultatul unui raport de complementaritate între cele două ipostaze ale demersului semiotic : *ştiinţă* şi, în acelaşi timp, *instrument* de cercetare *(organon)*. Semiotica se defineşte astfel ca discurs ştiinţific despre alt discurs ştiinţific, metateorie deci şi, în aceeaşi măsură, proces de elaborare şi definire a propriilor concepte — pas spre o semiotică ulterioară.

Aceleaşi caracteristici sînt prezente şi la Greimas, pentru care semiotica apare ca dominantă relativă a unei ierarhii semiotice ridicată pe baza unui proces dialectic determinat de contradicţiile între *ştiinţă* şi *organon*. Semiotica ar constitui deci punctul cel mai înalt al acestei ierarhii, punct căruia nu i se neagă însă existenţa temporară. La acest nivel conceptele manifestă un înalt grad de generalitate, ele atingînd limita, *categoria*. Se operează astfel apropierea între semiotică şi *axiomatică* (Kristeva), aceasta din urmă fiind considerată ca discurs metaştiinţific matricial al unei epistemologii generale. În virtutea aceleiaşi dialectici *ştiinţă — organon*, semiotica apare ca o teorie capabilă să prezinte, pentru o anumită perioadă de timp, garanţii de stabilitate a conceptelor sale în vederea utilizării lor la interpretarea unor ierarhii inferioare. Acest demers reprezintă, în aceeaşi măsură, verificarea teoriei interpretante. În cadrul său conceptele sînt susceptibile de a fi remodelate, pregătind astfel saltul ierarhic al teoriei în perpetuă evoluţie : „Nivelul epistemic este deci, pe de o parte, generator al unui tip de cercetare şi, pe de altă parte, instanţă de control şi validare a unor proceduri" (p. 105). Semiotica îşi manifestă în acest mod deschiderea epistemologică, ea menţinîndu-se, în viziunea autoarei, ca o „gîndire ce se gîndeşte", matrice categorială (semiotică pură, ierarhie ultimă, axiomatică), care nu este însă o *schemă*, lucru extrem de important pentru o corectă definiţie epistemologică, ci un *proces* ce leagă dialectic două aspecte complementare ale oricărei atitudini cognitive : deducţia şi inducţia.

Gradul înalt de generalitate, rezultat al colaborării dintre abstractizarea analitică şi cea constructivă, permite integrarea unor performanţe semiotice diverse şi aduce semiotica în situaţia de a putea reduce diferenţa dintre ştiinţele cu caracter empiric (în ocurenţă, cele *umaniste)* şi cele cu caracter formal. Majoritatea cercetătorilor văd în semiotică un demers cu manifeste tendinţe de a evolua către o teorie ştiinţifică generală, singura capabilă să reducă incompatibilitatea dintre cîmpul umanist şi analiza sa „ştiinţifică", fără a impieta asupra proprietăţilor discursului analizat ; „Semiotica oferă metoda care, aplicată la cercetarea literaturii, a artei, a moralei, poate duce la ştiinţă, fără ca această ştiinţă să se substituie domeniilor amintite : manifestările rămîn ceea ce sînt ele, obiect epistemic, însă *umanistica* se dezvoltă ca ştiinţă datorită impulsului dat de semiotică" p. 99, subl. aut.). Desigur o atare viziune nu trebuie acceptată ca definitivă întrucît caracterul propriu oricărei teorii ştiinţifice este istoricitatea, provizoratul. O prea mare încredere în capacitatea semioticii de a explicita diversitatea fenomenală riscă să transforme ştiinţa în metafizică. Reproşul pe care unii cercetători îl fac semioticii este legat de importanţa exagerată acordată aprioriismului teoretic, de fetişismul structurii, teoria modificînd de cele mai multe ori obiectul epistemic pentru a-l determina să evolueze în funcţie de coordonatele trasate de o *semiotică ontologică* (v. Umberto Eco, *La Structure absente)*.

În capitolul al doilea al lucrării — *De la lingvistică la semiologie* — Maria Carpov examinează în detaliu rolul esenţial avut de modelul lingvistic în elaborarea teoriei semiotice. Argumentul fundamental al acestei apropieri îl constituie capacitatea sistemului lingvistic de a interpreta orice alt sistem semiotic, capacitate cauţionată de două aspecte definitorii ale limbii : a) calitatea de mediator universal al acesteia în contactul practic dintre individ şi realitatea înconjurătoare şi b) caracterul arbitrar al relaţiei dintre unităţile limbii şi realitate, caracter prezent implicit în cadrul *semiozei*. Inexistenţa unei legături genetice între *semnificant* şi *semnificat* permite definirea relativă a acestor componente ale *semnului* şi, prin ele, o definiţie de acelaşi tip a sistemului lingvistic : limba este *diferenţă, formă pură*. Hjelmslev, a cărui contribuţie la elaborarea unei semiotici generale este, pentru autoarea lucrării de faţă, fundamentală, amplifică ideea saussuriană şi, separînd *forma* şi *substanţa*, atît în planul expresiei, cît şi în cel al conţinutului, reuşeşte să împingă modelul lingvistic dincolo de limitele sale, transgresînd domeniul „limbilor naturale" pentru a elabora o teorie ştiinţifică generală. Greimas, la rîndu-i, va continua demersul

hjelmslevian, încercînd să materializeze proiectul unei semiotici a lumii naturale. *Semioza*, componenta esențială a sistemelor de comunicare ale lumii naturale, permite și obligă la elaborarea acestei teorii : *„problema semiozei*, adică a *relației semiotice dintre expresie și conținut*, constitutivă a sensului și inerentă axiomaticii oricărei teorii a limbajului, se pune în orice clipă cînd reflectăm la statutul codurilor de expresie de natură non lingvistică" (A. J. Greimas, *Despre sens*, București, Univers, 1975, p. 64).

Pentru că semiotica generală se manifestă în și prin semiotici particulare și pentru că lucrarea este de fapt o *Introducere la semiologia literaturii*, autoarea discută în capitolul al treilea — *Analiza semnificatului* — teoria semiotică greimasiană, deocamdată una din puținele teorii în stare să disece cu oarecare pertinență atît fenomenul literar, cît și metadiscursul său teoretic.

Pornind de la preliminariile teoretice ale lui Propp și Souriau, modelate de glosematica hjelmsleviană, și admițînd că între funcționarea referențială și cea poetică a limbajului nu există prea mari deosebiri (v. *Sémantique structurale*, p. 58), Greimas afirmă, în baza unei structuri elementare de semnificație (modelul constituțional), existența unui plan axiomatic al discursului — *structura narativă imanentă* — anterior manifestării sale de o performanță lingvistică. În distanța ce separă nivelul imanent de cel al manifestării sînt introduse trepte intermediare în care operațiile conceptuale ale unei *gramatici fundamentale* sînt reluate de către o *gramatică superficială*, unde acestea primesc trăsături antropomorfizante (un *actant* îndeplinește o *funcție*). Numai ulterior, la nivelul manifestării, ele vor primi o definiție figurativă (persoană sau obiect umanizat). Stăpînirea și argumentarea legilor acestei evoluții aduc teoria semiotică în posibilitatea de a postula *universaliile narative* în măsură să explice unitatea și diversitatea manifestărilor discursive.

Fiind convinsă de justețea acestei atitudini și asumîndu-și deliberat riscurile unei aderări la teoria greimasiană, Maria Carpov separă cu atenție și competență ideile lui Greimas, în dorința de a prezenta cît mai clar avantajele demersului propus de cercetător. Fără a elimina punctele slabe ale teoriei greimasiene, autoarea își sfîrșește studiul pe tonul unui optimism temperat, lucid, încrezător în evoluția către „științificitate" a teoriei discursului literar, evoluție care nu poate fi înțeleasă însă fără o asimilare a preliminariilor epistemologice pe care Maria Carpov le sistematizează, realizînd astfel, de o manieră impecabilă, cerințele formulate în titlu.

Iulian Popescu

DAN MĂNUCĂ, *Argumente de istorie literară*, Iași, Junimea, 1978, 287 p.

Un critic, zicea G. Călinescu, trebuie să coboare totdeauna la erudiție. După un capitol despre *Critica literară românească între 1840 — 1867*, exact în concluziile sale și foarte informat, Dan Mănucă își încîntă cititorul cu aproape o sută cincizeci de pagini de contribuții (argumente) de istorie literară. Autorul cunoscut mai ales prin cercetările sale junimiste, este interesat în aceeași măsură de ideologia literară (studii de sociologie) și de viața documentului de arhivă sau a manuscrisului nesemnalat. Amănuntul îl pasionează, nu însă într-atît încît să ascundă ideile generale. Un stil flas-ironic, o participare de romancier la desfășurarea evenimentelor dau viață lumii indiferente a cifrelor, paginile de lexicon, de revistă sau titlurile cu iz arhaic se amestecă într-o geografie literară din care nu lipsesc naivele orgolii și anonimatul acțiunii.

Ionică Tăutu redactează *Gramatica limbii franțozăști*, începută pe la 1828, necunoscută pînă acum. Criticul o cercetează, o compară cu cele ale lui Grigore Pleșoianu, Heliade și G. Săulescu, fiindcă lucrarea, printre primele de acest fel, e o dovadă de bun simț și de iubire de patrie. Fie că este vorba de traducerile din Volney sau de îndreptarea unei erori de informație *(Cuvînt a unui țăran către boieri)* procedeul e cel al confruntării, punerea în paralel, prezentarea circumstanțelor literare și politice, într-un cuvînt epuizarea surselor. Doamna Gacon-Dufour scrie primul roman francez cu personaje românești, *L'Héroïne moldave* ; inspirată de memoriile lui Sonnini, călător prin Moldova primului deceniu al secolului XIX, autoarea prezintă Țările Române cu interesul și prietenia ce se vor accentua în perioada pașoptistă. Consemnările marginale ale lui Alecsandri la *Proiectul pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei* (1850) atestă interesul poetului pentru **viața** social-culturală a vremii ; data exactă a eliberării țiganilor este și ea discret comunicată. **Din** *Staats Lexikon. Encyklopedie der sämmtlichen Staatswissenschaften für alle Stande* e scoasă la lumină o prezentare a României datorată lui Ioan Maiorescu, *Moldau und Walachei* (1864). Titu Maiorescu publică în ziarul „Le Nord" un articol (necunoscut pînă acum) în care apără cauza românilor ardeleni ; tot el scrie cu înțelegere

şi simpatie în „Unsere Zeit" despre domnia lui Al. I. Cuza *(Principatele Dunărene Moldova şi Valahia sub principele Alexandru Ion I,* 1866).
Datele transmise (mult mai numeroase decît cele reproduse de noi) sînt revelatoare şi pentru lecturile istoricului literar. Pentru o simplă informaţie se citeşte uneori cît pentru o monografie culturală. Sub lupa ajutătoare, literele uitate învinge graba şi indiferenţa ; pentru că necazurile istoriei literare constau şi în perpetuarea micilor ei erori frecvente. Sub acest aspect, al necesarelor îndreptări, *Argumentele* lui Dan Mănucă sînt inatacabile.

Aurel Sasu

LAZĂR ŞĂINEANU, *Basmele române în comparaţiunea cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice,* ediţie îngrijită de Ruxandra Niculescu, prefaţă de Ovidiu Bîrlea, Bucureşti, Minerva, 1979, 769 p.

Apariţia celei de a doua ediţii a monumentalei lucrări consacrată de Lazăr Şăineanu basmelor române, devenită — după mai bine de opt decenii de la publicare — o adevărată raritate bibliografică, constituie un incontestabil act de cultură. Redactată în limba română, lucrarea nu a circulat în străinătate decît foarte puţin, în ciuda faptului că la data apariţiei sale, în 1895, reprezenta cea mai de seamă realizare ştiinţifică în domeniul respectiv. Printre personalităţile vremii care au cunoscut şi apreciat volumul închinat *Basmelor române* s-au numărat Moses Gaster, Gaston Paris, Giuseppe Pitré, Jágici şi Adamtios. Totuşi, cartea lui Lazăr Şăineanu nu a avut audienţa pe care ar fi meritat-o, deşi a apărut cu 12 ani înaintea cunoscutului Catalog tipologic al basmelor, alcătuit de Antti Aarne şi completat mai tîrziu de Stith Thompson *(The Types of the Folktale).*

În anul 1889, Academia română oferă un premiu pentru cea mai bună lucrare etnologică asupra basmului românesc în perspectivă comparată. Stimulat de iniţiativa Academiei, Lazăr Şăineanu desfăşoară o activitate importantă, cercetînd timp de patru ani aproape toate naraţiunile folclorice româneşti publicate pînă la acea dată în volume şi în periodicele mai însemnate, reuşind să identifice aproximativ 500 de variante. Pe baza acestui material documentar, autorul şi-a redactat voluminosul său studiu, care a întrunit sufragiile juriului academic. Analizînd critic metodele de investigare folosite de contemporani, Şăineanu evită comparativismul la scară maximă profesat de R. Köhler, J. Grimm sau de E. Cosquin. El ia ca punct de plecare principiul mentorului său, B. P. Hasdeu, care considera că fenomenele folclorice trebuie cercetate în mod concentric, pornind iniţial de la terenul originar şi naţional, apoi urmărindu-l „în periferia etnică cea mai apropiată. . . Şi numai cînd aceste mijloace sunt insuficiente, se recurge treptat la manifestaţiuni paralele în timp şi în spaţiu" (p. 6).

Prima parte a lucrării este rezervată cercetării teoretice a basmului istoric, studiului basmelor sub raport formal şi clasificărilor precedente mai cunoscute. Ocupîndu-se de substratul antropologic şi de suprapunerea factorului etnologic în poveştile populare, Şăineanu păstrează cumpănă dreaptă moderînd opiniile exagerate ale unor specialişti din perioada respectivă. Unilateralitatea îi repugnă şi-l îndeamnă la selectarea din diversele teorii a acelor metode ce se dovedesc necesare în aprofundarea fenomenului folcloric.

Materialul cuprins în partea a doua a volumului este ordonat într-un sistem susţinut de înrudirea tematică a naraţiunilor folclorice, pornind de la varianta cea mai realizată, considerată variantă-tip. Prezentarea în rezumat a basmelor continuă să fie deosebit de utilă, întrucît Şăineanu a avut acces la colecţii care astăzi sînt foarte rare sau chiar au dispărut. Latura comparativă prezintă un larg evantai, naraţiunile folclorice româneşti fiind puse frecvent în relaţie cu texte asemănătoare din colecţiile lui J. G. Hahn, W. Schmidt, A. Dozon, V. Karadžič, A. N. Afanasiev ş.a. Clasificarea propusă de Şăineanu (influenţată de cea folosită în *Griechische und albanesiche Märchen* de Hahn, de la care preia chiar unele titluri *(Amor şi Psyche, Melusina, Neraida, Danae, Dioscurii* etc.) cuprinde 43 secţiuni, 23 cicluri şi 48 tipuri. Această clasificare nu s-a putut impune, din cauza caracterului ei în mare parte arbitrar. În determinarea tipului de basm sînt absolutizate de multe ori trăsături neesenţiale, iar cele patru secţiuni — *Poveşti mitico-fantastice* ; *Poveşti etico-mitice (psihologice)* ; *Poveşti religioase (legende)* şi *Poveşti glumeţe (snoave)* — nu reuşesc să acopere decît în mică măsură diversitatea prototipurilor narative folclorice. Viciul clasificării lui Şăineanu este dependent de nivelul la care se găsea în acea perioadă cercetarea basmelor. Pentru că, aşa cum remarcă Ovidiu Bîrlea în ampla şi substanţiala sa prefa-

tă, va mai trebui mult timp ştiinţei folclorului, ca să ajungă la „deslușirea clară că acele constante care se repetă mereu în basme, dînd impresia de ceva cunoscut, nu sînt tipurile tematice ca atare, oricît s-ar forța apropierea lor, pentru a intra în cît mai puține compartimente, ci niște clișee compoziționale, șabloane prestabilite" (p. XVIII).

Valoarea operei lui Lazăr Şăineanu nu a fost cîtuși de puțin umbrită de trecerea timpului, cartea suscitînd și astăzi un viu interes. Reeditarea ei pune la dispoziția specialiștilor un instrument de lucru util, iar publicului larg îi oferă o lectură agreabilă și instructivă.

Structura inițială a volumului a fost păstrată în toate articulațiile ei. Adaptarea textului originar la noile norme ortografice nu a afectat savoarea limbii folosite de Şăineanu. Ruxandra Niculescu, îngrijitoarea ediției, a corectat unele inadvertențe strecurate în *Indicele tematic* inițial și a îndepărtat erorile din cadrul trimiterilor bibliografice.

Prefața realizată de Ov. Bîrlea repune în drepturi opera etnologică a lui Lazăr Şăineanu, subliniindu-i caracterul novator și încadrînd-o în contextul științific național și european.

Silvia Ciubotaru

C. BRĂILOIU, EMILIA COMIŞEL și TATIANA GĂLUŞCĂ—CÎRŞMARIU, *Folclor din Dobrogea*, studiu introductiv de Ovidiu Papadima, București, Minerva, 1979, 613 p.

Înscriindu-se printre realizările de seamă ale folcloristicii românești, culegerea inițiată în anii 1936—1943 de Constantin Brăiloiu, continuată și valorificată prin munca asiduă a colaboratoarelor sale Emilia Comișel și Tatiana Gălușcă-Cîrșmariu, cuprinde un bogat florilegiu de creații poetice, reprezentative pentru ținutul dobrogean. Textelor rezultate din cercetările efectuate de renumitul etnomuzicolog împreună cu Emilia Comișel, sau numai de cele două colaboratoare ale sale, li s-au adăugat și unele provenind din investigațiile colective ale echipelor sociologice conduse de profesorul D. Gusti, sau datorate colaboratorilor *Arhivei de folclor* a „Societății compozitorilor români". Dar oricît de bogate și valoroase au fost sursele amintite, autoarele au folosit pentru întregirea colecției lor și alte izvoare : colecția manuscrisă alcătuită de istoricul literar Gr. Crețu, în anii 1885—1889, precum și culegerile efectuate de Emil Riegler-Dinu, Paul Jelescu, Aurel Munteanu, Cornelia Călin și Atanasie Nasta. Pornind de la o bază documentară atît de amplă, autoarele au ales variantele cele mai realizate din punct de vedere estetic punînd astfel la dispoziția specialiștilor, a tuturor iubitorilor de literatură populară, o valoroasă colecție de folclor poetic dobrogean.

Adunate în decurs de aproape un secol, piesele cuprinse în volum surprind evoluția folclorului din acest colț de țară, inovațiile și mutațiile survenite sub impulsul transformărilor economice și sociale. Repertoriul creatorilor talentați a fost, în genere, epuizat prin investigații succesive. Prin urmare culegerea ajută și la cunoașterea prefacerilor ce se produc, în decursul unei perioade de timp, nu numai în universul spiritual al unor colectivități rurale dobrogene, ci și în acela al unor individualități umane.

Ținut în care mișcările de populații au fost mai intense decît în oricare alt spațiu românesc. Dobrogea păstrează o diversitate nebănuită de teme și motive folclorice. Culegerea la care ne referim deschide multiple căi în cunoașterea culturii populare din această zonă. Se pot urmări trăsăturile reprezentative ale folclorului „dicienilor" (cum își spun locuitorii de baștină) dar și specificul aporturilor culturale ale populației venite aici din alte ținuturi. Într-adevăr Dobrogea se dovedește a fi, așa cum subliniază profesorul Ovidiu Papadima în studiul introductiv, „un furnal în care s-au topit, dînd variante noi, atît cultura populară a străvechii populații românești a locului, cît și zestrea folclorică cu care au venit muntenii, moldovenii, transilvănenii și chiar olтenii în decursul secolelor". O istorie zbuciumată și-a lăsat amprenta în baladele și colindele dobrogene. Răsună cu intensitate ecoul luptelor cu cotropitorii otomani, este reînviată amintirea negustorilor genovezi, ori sînt evocate drumurile turmelor de oi ale mocanilor, pendulînd între munte și mare. Apar tablouri din viața pescarilor, sau se vorbește de vestiți corăbieri, care își expun mărfurile de preț aduse de peste mări și țări în porturile Dunării și Pontului Euxin.

Alături de cercetarea creației populare a straturilor nord-dunărene, dispuse concentric în jurul stratului autohton, s-a acordat o atenție sporită cunoașterii particularităților folclorului aromânilor (pindeni, fărșeroți, grămosteni) și al megleniților.

Volumul este compartimentat în trei secțiuni : *Poezia obiceiurilor tradiționale*, *Poezia epică* și *Poezia lirică*, cărora li se adaugă un capitol special rezervat folclorului aromân. Spre

deosebire de culegerile anterioare, se acordă o atenţie specială liricii ceremoniale (calendaristice şi familiale). Capitolul de colinde impresionează în mod deosebit, conţinînd poate cele mai realizate texte din întreaga colecţie. În imagini măiestrite, colindele creează o atmosferă mirifică, poetizînd peisajul şi eroul cîntat : „Cam din sus, cam din jos,/ Cam dinspre soare-răsare, Îmi vine-o dalbă corăbioară / Valuri mari făcînd, / Valuri vijiind / Iar povara ce-şi ducea, / Nu e nici lună, nici soare, / Ci gospodarul cel tînăr" (p. 121). Nu întîmplător unii folclorişti înclină să considere nordul Dobrogei drept locul de obîrşie a multor teme de colind.

Cuprinzînd un material în întregime inedit, colecţia acoperă toate compartimentele creaţiei folclorice, incluzînd piese reprezentative din repertoriul poeziei ceremoniale, al cîntecelor propriu-zise, doinelor, strigăturilor, baladelor şi chiar al jocurilor de copii.

Antologia, însumînd aproape 600 de pagini, este precedată de un studiu introductiv amplu şi documentat, datorat profesorului Ovidiu Papadima, şi de o *notă asupra ediţiei*, în care Emilia Comişel şi Tatiana Găluşcă-Cîrşmariu explică anumite procedee metodologice şi subliniază cîteva din trăsăturile caracteristice ale creaţiilor folclorice dobrogene. Aparatul critic al lucrării mai cuprinde un *indice de culegători*, un *indice de piese înregistrate*, precum şi o scurtă *listă de abrevieri*.

Dată fiind importanţa deosebită a culegerii, se simte lipsa glosarului şi a unei hărţi din care să rezulte repartiţia teritorială a textelor publicate. De asemenea era, poate, binevenită raportarea pieselor din antologie la variantele aproape identice sau numai asemănătoare prezente în colecţii dobrogene publicate, cum ar fi cele realizate de Teodor T. Burda, I. A. Candrea, O. Densusianu, Th. D. Speranţia, Pompiliu Pîrvescu, Ion Faiter, Constanţa Călinescu, Gh. C. Mihalcea ş.a. În sfîrşit, existenţa unei categorii de informatori de marcă îndreptăţea, poate, alcătuirea unor fişe mai complexe pentru aceştia, din care să rezulte formaţia lor culturală, gama repertorială preferată etc. Aceste cîteva sugestii nu atenuează cîtuşi de puţin valoarea incontestabilă a culegerii.

Amploarea investigaţiei ce i-a stat la bază, metoda riguroasă de cercetare, selecţia atentă a textelor şi, mai presus de toate, valoarea artistică, adesea excepţională, a pieselor ce o alcătuiesc, situează colecţia pe care o prezentăm la loc de frunte în bibliografia referitoare la folclorul dobrogean. Volumul se numără printre realizările de seamă ale Editurii Minerva şi deschide multiple căi spre cunoaşterea spiritualităţii populaţiei din această străveche vatră de civilizaţie românească.

Silvia Ciubotaru

ROMULUS VUIA, *Studii de etnografie şi folclor*, vol. II, Antologie de Mihai Pop şi Ioan Şerb, text stabilit de Florica Şerb, prefaţă de Mihai Pop, bibliografie şi comentarii de Ioan Şerb Bucureşti, Minerva, 1980, 610 p.

După cinci ani de la apariţia primului volum de *Studii de etnografie şi folclor*, editorii operei lui Romulus Vuia dau la iveală un nou tom, mai amplu decît cel dintîi, în care includ cercetări dedicate civilizaţiei materiale a poporului român şi monografii etnografice bazate pe un imens material documentar. Faţă de volumul I, s-a acordat, de asemenea, un spaţiu sporit materialului ilustrativ (fotografii, schiţe, desene), selectat cu pricepere din bogata colecţie rămasă de la autor.

Prima parte a volumului este rezervată studiului *Satul românesc din Transilvania şi Banat*, care reprezintă continuarea şi finalul lucrării cu acelaşi titlu, publicată anterior. Descoperirea acestui manuscris constituie o preţioasă contribuţie la cunoaşterea integrală a unuia dintre studiile de mare profunzime ale etnografului bănăţean. Sînt cuprinse aici toate trăsăturile caracteristice şi chiar detaliile pe care le relevă — atît în planul culturii materiale, cît şi al celei spirituale — aşezările transilvănene şi bănăţene, de la formele lor cele mai arhaice pînă la ipostazele contemporane.

Problema esenţială urmărită de Vuia rămîne şi în volumul al doilea vechimea poporului nostru pe aceste meleaguri, constanţa prezenţei sale de-a lungul veacurilor în acelaşi spaţiu geografic. Argumentaţia se sprijină, în primul rînd, pe cercetarea amplă a ocupaţiilor milenare ale românilor, agricultura şi păstoritul. Studiile *Agricultura la români*, *Păstoritul din munţii României* şi *Tipuri de păstorit la români* ocupă locul central în pledoaria ştiinţifică a lui Romulus Vuia. Din analiza principalelor categorii de păstorit la români, stabilite de el — *păstoritul agricol local*, *păstoritul agricol cu stînă la munte*, *păstoritul din zona fineţelor* şi *păstoritul bazat pe păşune alpină şi iernare la şes* — precum şi din urmărirea distribuţiei lor teritoriale, se desprinde conclu-

zia că cele două ocupații de bază ale țăranului nostru, agricultura și păstoritul, se întregeau reciproc. Formele de păstorit mixt sînt frecvente în cea mai mare parte a spațiului românesc. Realitatea surprinsă în mod obiectiv de etnograf infirmă încă o dată teoria nomadismului pastoral. Transhumanța complexă — păstoritul bazat pe pășune alpină și iernat la cîmpie, păstoritul pendulatoriu între munte și delta Dunării, luncile fluviului și alte zone de șes cu climă mai blîndă iarna — era un tip de păstorit limitat la cîteva zone din Carpații Meridionali. Sistematizînd datele referitoare la această îndeletnicire, Romulus Vuia constată existența unei culturi pastorale unitare în întreaga zonă carpatică „atît în ce privește felul de organizare, cît și uneltele și sistemul de lucru" (p. 248), care indică o origine străveche, comună, a oamenilor acestor locuri. Cele două studii asupra păstoritului marchează un moment important în cercetarea nivelului economic al așezărilor rurale românești în decursul vremii, din Evul Mediu timpuriu pînă în secolul nostru.

Lucrările dedicate portului popular din Țara Hațegului și din regiunea Pădurenilor aduc informații noi asupra elementelor de croi și de ornamentică, specifice veșmintelor localnicilor. Original și arhaic, portul feminin din aceste zone este cercetat în funcție de categoriile de vîrstă, de anotimp, precum și de principalele evenimente ale vieții omului. Schimbarea statutului social al tinerei fete după nuntă este subliniată de „semnele tradiționale de consacrare : „conciul și cîrpa" (p. 536).

Volumul cuprinde și cîteva lucrări mai restrînse, tratînd capitole etnografice mai puțin abordate pînă la Vuia, cum ar fi cele referitoare la sisteme arhaice de vînătoare și tipuri de curse *(Vînătoarea și curse țărănești în Țara Hațegului)* sau la unelte primitive de tors și țesut *(Tocălia și începutul torsului)*. Studiul *Coutumes agraires chez les Roumains* conține o succintă trecere în revistă a unor practici magice, legate de stimularea fertilității solului : *Plugușorul, Craiul, Paparudele, Cununa, Caloianul, Fierărițul* etc.

Asimilată din perspectiva acumulărilor contemporane în domeniul etnologiei românești, opera lui Romulus Vuia își păstrează intactă perenitatea, demonstrînd, o dată în plus, importanța cercetării nemijlocite a satului tradițional. Remarcăm, ca și în cazul primului volum, ținuta științifică a ediției, dovadă peremptorie a interesului manifestat de editori — Mihai Pop, Ioan Șerb și Florica Șerb — pentru ca această importantă operă etnografică să apară în condiții corespunzătoare.

Silvia Ciubotaru

OCTAVIAN BUHOCIU, *Folclorul de iarnă, Ziorile și poezia păstorească*, București, Minerva, 1979, 510 p.

Folcloristul și etnologul român Octavian Buhociu, fost profesor la Universitatea din Bochum (R. F. Germania), s-a impus prin numeroase lucrări referitoare la cultura populară românească și relațiile ei cu folclorul balcanic, bizantin și carpato-caucazian : *Thèmes mythiques carpato-caucaziennes et les régions riveraines de la Mer Noire*, 1956; *Le folklore roumain de printemps*, Paris, 1957 (teza sa de doctorat) ; *Leléa et le haïdouk*, 1966 ; *Die Feiertage des Sommers und Herbstes in Rumänien*, 1968 ; *Survivances mythiques indo-européennes et relations épiques byzantines dans un chant populaire roumain*, 1964 ; *Der Vorfrühlingsmythos vom Weltunterkultur und ihre Mythologie*, 1974. Aceasta din urmă, o sinteză remarcabilă prin amplul orizont comparatist și prin vigoarea analizelor întreprinse, este cea mai importantă dintre contribuțiile sale de mitologie populară, menită să facă cunoscut folclorul românesc peste hotare „Lucrarea prezentă, față de ediția în limba germană din 1974, e revăzută, cu capitole și paragrafe prelucrate sau adause, datorită experienței și noilor materiale și studii apărute în ultimul timp". „Firul conducător al cercetării prezente se împletește neîncetat cu cel din studiul nostru mai vechi *Folclorul românesc de primăvară* (în limba franceză, Paris, 1957, 397 p.). Acolo accentul e pus pe echinocțiul de primăvară (și de toamnă), unde remarcăm partea cea mai arhaică a culturii populare exprimată de mituri, rituri, credințe și de lirica epică... În volumul de față accentul cade pe solstițiul de iarnă (și de vară)". Fiecare din cele trei părți ale volumului pot fi studii independente, monografii despre : Cîntecul ritual (ziorile) și folclorul obiceiurilor de iarnă (colindele) (Partea I) ; Păstoria, problemă fundamentală a culturii românești (Partea a II-a) și Poezia orală păstorească (Partea a III-a). Deși Octavian Buhociu mărturisește că a preferat să prezinte „descriptiv" materialul etno-folcloric în legătură cu problemele abordate și să lase pe planul al doilea interpretarea sa, recentul volum, care se situează în prelungirea altor demersuri ale autorului, este plin de sugestii și idei, dintre care încercăm să relevăm cîteva.

Ideea de bază pe care se axează cercetarea lui Octavian Buhociu este de a demonstra prin analiza unor rituri, credințe arhaice, creații populare orale, cu origine străveche, vechimea și continuitatea poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic și totodată ceea ce îl individualizează față de popoarele din Europa nord-estică și apuseană. Bocetele și colindele, riturile „de trecere" și cele legate de obiceiurile de iarnă îi oferă un interesant material de investigație etno-folclorică. Dintre riturile „de trecere" îi reține atenția : credința despre sufletul desprins de corp, cîntarea zorilor, cîntecul bradului, credința despre animalele — călăuză ale sufletului și despre arborii — vămi. Concluzia autorului „e că avem de-a face cu o matcă mitică arhaică, precreștină, privind interpretarea sufletului de către oamenii carpatici... un strat sufletesc străvechi, preluat de traco-daci, moștenit de români, viu încă și astăzi în sufletul românesc".

Studiul detaliat al fenomenului „confreriile de feciori", cu ansamblul lui cultural și artistic îl conduce la ideea unei origini carpato-dunăreano-pontică, deci daco-getică, și la concluzia acestui subcapitol : „Confreria de tineri apare azi în spațiul european numai la români, cu elemente și structură de tip arhaic".

Alături de confrerie, ritul colindatului și colinda carpatică, în cadrul căreia insistă asupra colindelor de băiat, fecior, fată și a celor despre vînătoarea leului, cerbului, vulturului și dulfului, întregesc demersul și finalitatea acestei prime părți a cercetării. Două subcapitole ale primei părți sînt consacrate folclorului vînătoarei, care poate fi întîlnit și la alte popoare din sud-estul Europei, cu deosebirea că la români „e o moștenire etnică". În acest context, colindul despre vînarea bourului ar reprezenta un mit originar și ar constitui un bun cultural de la dacogeți. Numeroasele asociații între miturile populare românești și cele ale altor civilizații încadrează fiecare aserțiune a autorului.

Partea a doua a lucrării, consacrată problemei păstoritului la români, este cea mai densă și mai întinsă din întregul volum. Reconsiderînd contribuțiile înaintașilor : Ovid Densusianu, Simion Mehedinți, Romulus Vuia, Traian Herseni și Ion Conea, Octavian Buhociu lărgește cu fiecare observație cadrul problemei, din care desprinde, ca bază pentru cercetările din următorul capitol, acea lege populară românească numită *jus valahicum* („dreptul valah"). Prin el — conchide autorul — „se vede că e vorba de o societate românească împlinită, deci un popor realizat etnic, cu o cultură proprie (mituri, legende, cîntece, jocuri, poezie lirică, epică, dramatică etc.)".

Partea a treia a lucrării aduce în centrul analizei *Poezia orală păstorească* : *Nedeile, Lirica pastorală*, iar dintre cîntecele epice populare în versuri, cu subiect păstoresc, *Șalga, Costea, Dobrișan, Mircea Ciobănașul* și *Miorița*. Din lirica păstorească se oprește asupra cîtorva motive aparținînd transhumanței și insistă asupra analizei testamentului ciobanului, *Ciobănaș de la miori*. O idee pe care o va urmări consecvent Octavian Buhociu în această ultimă parte a cercetării, susținînd-o cu argumente din lirica și epica păstorească, este aceea de *„părinție"*, adică faptul că membrii tribului aparțin aceleiași frății, deci, unui anumit tip de parentare. Pentru aceasta aduce în discuție mai mulți termeni de parentare folosiți curent în poezia orală epică, în primul rînd cei din *Miorița* : frate, văr primar, soră-mamă. Observații interesante în legătură cu balada populară românească îi prilejuiește lui Octavian Buhociu, încă din prefață, încercarea de definire a termenilor : *cînt epic — baladă*. „Epica orală românească nu are *balade*,... pentru noi *balada* aparține literaturii culte, pe cînd *cîntul*, numit la sate „cîntec bătrînesc", este corespondentul originar românesc al poeziei orale". *Triada* ca relație între colinde și epica orală este o altă ipoteză sugerată de Octavian Buhociu în cercetarea baladei populare, înțelegînd prin aceasta „unitatea de trei", apariția constantă a numărului trei, fie că e vorba de trei ciobănași, trei frați, trei turme de oi. Triada, observă autorul, „e universală și o găsim perfect de bine reprezentată la indoeuropeni".

Analizele baladelor păstorești în discuție sînt la obiect și rezultă din confruntarea diferitelor păreri ale specialiștilor, dar mai cu seamă din compararea variantelor de pe întreg teritoriul românesc. Octavian Buhociu se dovedește foarte informat atît în bibliografia românească a folclorului, cît și în cea internațională, de-a lungul întregii lucrări, ceea ce este un merit de prim rang al volumului. Autorul abordează în deplină cunoștință de cauză și una din cele mai controversate probleme ale folclorului românesc, piatră de încercare pentru adevărații specialiști, problema localizării genetice a *Mioriței*. Reluînd ipoteza formulată de O. Densusianu, I. Diaconu ș.a., dar de pe alte poziții și cu alte argumente, Octavian Buhociu susține că balada *Miorița* n-ar fi fost creată în Transilvania (cum încearcă să demonstreze D. Caracostea, A. Fochi și O. Bîrlea) ci în Carpații de răsărit. El se ghidează în demonstrația sa după ideea învățatului spaniol R. Menendez — Pidal care observase că în folclorul spaniol originare sînt textele lungi, în timp ce textele scurte ar fi mai noi. Aplicată la *Miorița* această constatare sugerează că originare sînt variantele lungi, ample, din Carpații răsăriteni, iar nu cele scurte, din Transilvania. Dezvoltarea din colind a baladei *Miorița* n-ar mai fi fost posibilă, deoarece n-ar exista nici un alt

cîntec păstoresc care să fi fost inițial colind. *Mioriţa-colind* care e răspîndită, observă Octavian Buhociu, în zona confreriilor de feciori, ar fi trecut în colind din baladă. În subcapitolele despre folclorul vînătoarei își are premisa ideea că *Mioriţa* și-ar avea originea în cultura vînătoarei : mioara n-ar fi decît o metamorfoză a căprioarei din colindele de vînător. Octavian Buhociu propune o comparare a baladei românești cu tradiția epică a marilor mituri scitice, indoiranice și iranice. Astfel, el compară pe eroul tragic din *Mioriţa* cu Yima, eroul ce deschide dinastiile „solare" în mitologia iraniană, iar pe cei trei ciobani din *Mioriţa* cu cei trei fii : Salm, Toz și Eric, ai regelui iranian Feridun.

Chiar dacă pentru folcloriștii români comparația pare dusă prea departe, ideile lui Octavian Buhociu îmbogățesc un capitol vast din cercetarea folclorică românească, denumit de C. Brăiloiu „mioriţologie". „Mioriţa — conchide Octavian Buhociu — s-a ivit odată cu oamenii ce-au apărut în Carpați, la Dunăre și la Marea Neagră" și „...dacă *Mioriţa* este o creație est-carpatică, ea a fost adoptată ca atare de toată etnia românească, după cum a și fost înovată în toate provinciile românești". De remarcat insistența autorului asupra analizei *Mioriţei* în contextul celorlalte motive păstorești.

Ideile lui Octavian Buhociu în legătură cu interpretarea *Mioriţei* și a celorlalte probleme supuse dezbaterii în capitolele anterioare lărgesc cercetarea respectivă printr-o bună cunoaștere a materialului folcloric românesc și o argumentată încadrare a acestuia în context universal.

Lucia Berdan

N. TERTULIAN, *Experiență, artă, gîndire*, București, Cartea românească, 1978, 390 p.

Binecunoscut atît în România cît și străinătate ca fiind unul dintre cei mai avizați comentatori contemporani ai operei filosofice și estetice a lui Georg Lukacs, N. Tertulian rămîne o prezență activă în cîmpul mai larg al dezbaterilor teoretice privind estetica și literatura. Ultima sa culegere de studii și eseuri înmănunchează rezultatele unor preocupări ce vizează domenii diverse, începînd cu probleme de ordin general, precum „literatură și istorie" sau „artă și hermeneutică" și terminînd cu reproducerea unei discuții polemice, dealtfel pasionantă, pe marginea cărții lui Yvon Bourdet *Figures de Lukacs*, la care autorul a participat în paginile revistei pariziene *Le Quinzaine littéraire*. Pe linia volumelor sale anterioare, *Eseuri* (1968) și *Critică, estetică, filozofie* (1972), N. Tertulian asociază demersului critic, aici cu precădere metacritic, puternica armătură marxistă a formației sale filosofice, convins fiind că validitatea uneia din tezele cele mai interesante puse în circulație de confruntările de idei ale vremii noastre, aceea că „odată cu socializarea crescîndă a procesului de reproducție a existenței umane, s-ar fi impus tot mai mult, alături de formațiuni sociale de tipul clanului, familiei, claselor, națiunilor etc. și prezența *speței umane* ca realitate obiectivă", poate fi verificată pe „terenul privilegiat" al experienței estetice. Orice dezbatere în jurul valorii estetice, orice act critic nu se justifică în opinia lui N. Tertulian decît pornind de la realitatea că „operele de artă care nu au putut depăși orizontul limitat al unor comunități sociale restrînse, finitudinea unor experiențe particulare, nu au fost reținute de memoria umanității și nu au intrat în patrimoniul ei durabil". De aceea *Philosophia rediviva* înseamnă aici în primul rînd „dezvoltarea unei cercetări marxiste cu o reală incidență asupra vieții sociale, asupra climatului ideologic", înseamnă introducerea în circuitul nostru spiritual a unor lucrări marxiste fundamentale, precum cele ale lui Th. W. Adorno, J. P. Sartre, Ernst Bloch, Herbert Marcuse sau Jürgen Habermas, înseamnă dezbaterea critică a tradițiilor gîndirii noastre filosofice și sociologice, pentru a combate, în ultimul caz, „tendința de a oferi o imagine univocă și omogenă a tradiției, trecîndu-se sub tăcere puternicele antagonisme între orientările cu sens opus". Deschiderea pentru care militează N. Tertulian își găsește în textele volumului *Experiență, artă, gîndire* expresia cea mai adecvată.

Publicat inițial în *Cahiers roumains d'études littéraires*, studiul introductiv intitulat *Autonomia și eteronomia artei* fixează din capul locului poziția autorului printre „cei care refuză să stabilească un raport de antinomie între autonomia și eteronomia artei, afirmînd dimpotrivă că interioritatea autonomă a operei de artă se constituie într-o relație de dialectică tensiune cu exterioritatea ei". N. Tertulian reia teza sartriană cu privire la nașterea conceptului de autonomie a literaturii în secolul al XVIII-lea ca atitudine de critică socială și consolidarea sa în secolul al XIX-lea, ca „rezultat al rupturii între autor și publicul său burghez", pentru a demonstra că antagonismul dintre autonomie și eteronomie nu este decît „un rezultat al unei situații istorice circumstanțiate, ceea ce lasă deschisă posibilitatea unei alte conjuncțiuni decît cea antinomică". Marxismul înțelege să susțină „autonomia ireductibilă a artei în constelația formelor spiritului" mergînd mai departe decît tradiționala critică estetizantă a „formelor", subli-

nind caracterul necesar al relației dintre „desăvîrșirea estetică" a operei și funcțiunea ei socială. „Eficiența socială a artei este una *sui-generis*, desfășurîndu-se la nivelul *formei* al puterii de *expresie*, și nu la cel al incidenței directe asupra proceselor sociale, cum se întîmplă în cazul altor tipuri de ideologii". Disociind între „coerența fantastică" a operei și atitudinile scriitorului în planul pragmatic și considerînd primul element ca factorul hotărîtor ce conduce către *valoare*, trebuie să se țină seama că însăși această „coerență fantastică" marchează de fapt o anumită poziție față de realitatea social-istorică. De aceea, conchide N. Tertulian, „implicațiile ideologice ale operei de artă trebuie căutate la nivelul acelui sentiment determinant asupra lumii pe care îl exprimă fiecare operă de artă, plan desigur bine distinct de activitatea intelectuală, volitivă sau pasională a subiectului creator ca ființă practică, dar departe de a fi fără legătură, chiar și contradictorie, cu ele". Acel *Weltgefühl* ce stă în spatele fiecărei opere conține, pe lîngă valența estetică, și pe cea istorică, ce permite receptarea (sau o împiedică) de către un public la rîndul său istoricește determinat. Ne gîndim la posibilele legături ce s-ar putea stabili între pătrunzătoarele observații ale lui N. Tertulian și teoriile „esteticii receptării" ale școlii de la Konstanz, ce pornesc de la premise foarte apropiate.

Studiile asupra esteticii lui Schopenhauer, asupra esteticii fenomenologice a lui Mikel Dufrenne, asupra unor aspecte ale gîndirii lui Georg Lukacs, Herbert Marcuse, Th. W. Adorno, reprezintă în ansamblu reale contribuții la efortul de valorificare critică a marilor curente de idei ale contemporaneității, confruntate la rîndul lor cu monumentala moștenire filosofică și teoretică a secolului al XIX-lea. Reținem totodată două foarte importante studii consacrate operei de critic și teoretician literar a lui Mihai Ralea și mai ales acelui faimos dar foarte puțin cunoscut manuscris filosofic al lui Camil Petrescu, ce-și găsește în N. Tertulian unul din primii săi comentatori avizați.

Publicarea integrală (așadar a tuturor intervențiilor) a dosarului polemicii în jurul lui Lukacs, Thomas Mann și a personajului acestuia din *Zauberberg*, Leo Naphta, interesează nu numai prin insolitul procedeului, ci și prin reliefarea cîtorva momente și atitudini definitorii pentru fixarea profilului în timp al filosofului și esteticianului maghiar. Deși N. Tertulian își păstrează, prin acea *Notă finală*, ultimul cuvînt, nu putem să nu observăm că o serie din obiecțiile formulate de partenerii săi de discuție rămîn fără răspuns sau doar parțial contraargumentate. Apreciem, în compensație, curajul de a-și supune tezele, cu șanse egale față de ale preopinenților, judecății obiective a publicului românesc.

Andrei Corbea

I. NEGOIȚESCU — RADU STANCA, *Un roman epistolar*, București, Albatros, 1978, 375 p.

Impresionantă în acest „roman epistolar" ce înmănunchează corespondența (1945—1961) dintre I. Negoițescu și Radu Stanca este intensitatea experienței spirituale pe care o comunică. Exuberanța și tensiunea ideii, ca și fervoarea confesiunii creează climatul efervescent al unei relații epistolare în care luciditatea reflecției se lasă uneori în voia reveriei, iar temeritatea unor viziuni se proiectează pe un orizont de idealism și de himere. Cartea este și documentul unei mari prietenii. Legați printr-o comuniune elevată, înfiripată în anii studenției, ai „epocii schilleriene" de la Sibiu, tinerii peripateticieni despărțiți prin capriciile soartei își continuă pasionatul colocviu într-un dens și, multă vreme, ritmic dialog, împărtășindu-și în scris unul altuia îndoielile și zbuciumul, bucuriile sau descurajarea, născute din confruntarea, nu rareori dramatică, dintre idealurile lor și o realitate nu întotdeauna prielnică unor elanuri ce tind spre absolut. Sînt două voci distincte în acest epistolar, în care spiritul dinamic, neastîmpărat, de un optimism, dacă se poate spune, îndîrjit, aparține lui I. Negoițescu, al cărui pariu cu viața, sfidător la început, exprimă sentimentul acut orgolios al propriei personalități. În primii ani îndeosebi scrisorile sînt străbătute de un suflu impetuos, ca de „furtună și avînt". Se făuresc, acum cu lirismul violent al grandorii, și irealizabile utopii. Gesticulația, nestăpînită, are sublimități, iluzia este enormă, cugetarea tinde spre construcția vastă, la a cărei temelie este sădit un crez anume, propovăduit cu ardoare și cu o intolerantă consecvență. „Euphorionismul", iată obsesia ideologică a corespondenței și în definiția insolitei noțiuni valoarea estetică și aceea morală se îngemănează, cristalizînd într-un concept care, sub semnul unui „realism ideal, în formulare fenomenologică", să reflecte „apologia spiritului obiectiv și a esențialității clasice". Ar fi, în credința exaltată a promotorilor, unica „soluție de europenism", tendință rupînd definitiv cu poncifele tradiționale, cu acele fenomene de inerție ce pot osîndi, în absența unui dinamism intelectual, o cultură de mari resurse

la un provincialism fără nădejde. Contestarea, nu doar a unor curente autohtone (sămănătorism, poporanism, gîndirism) sau străine, ci şi a unor personalităţi ca Sadoveanu, Blaga, G. Călinescu, se înscrie firesc în acest program reformator, radical, expus cu o intemperanţă juvenilă care o face încă şi mai vehementă. Dar exacerbarea în negaţie, chiar serios argumentată, nu are mereu o replică afirmativă pe măsură şi acest „euphorionism", care nu-şi limpezeşte toate sensurile şi nici nu se alcătuieşte într-un sistem riguros, rămîne oarecum esoteric, proiect estetic seducător, iradiind în empireul teoriei. Şansa lui ar fi putut să fie efortul convergent, critic şi creator, al Cercului literar de la Sibiu, din păcate prematur dispersat. Oricum, una dintre liniile de forţă ale conceptiei este aceea a reconsiderării şi a reordonării valorilor literare, într-o ambianţă primenită, care să fi asimilat un spirit de esenţă europeană. Ţelul, explicit enunţat, îl constituie *autonomia* inconfundabilă a unei literaturi care, după opinia drastică a lui I. Negoiţescu, suportă efectul corupător al unor nepotrivite înrîuriri.

Corespondenţa, de o mare fineţe a ideii în registrul reflexiv, se manifestă vibrant şi în regim afectiv, unde accentul e fremătător. Cultul prieteniei este simţămîntul predominant, cu atît mai imperios cu cît contrarietăţile existenţei sporesc. El se însoţeşte cu nostalgia armoniei ce reunise pe „cerchiştii" din vechiul burg transilvan. Risipirea lor e deplînsă cu fiece prilej şi regretul întreţine năzuinţa, iluzorie, a reunirii. „Împreună putem fi o forţă", proclamă I. Negoiţescu, dar afirmaţia ţine, de acum, de un trecut ireversibil şi înseamnă, în fond : „împreună *puteam* fi o forţă" ; dealtfel şi ideologia „euphorionistă" ar fi pretins solidaritatea literară a unei grupări, a unei *elite*, iniţiate în înţelesurile înalte ale artei şi literaturii. Împrejurările nu se arată însă favorabile şi o asemenea dorinţă revine, în răstimpuri, doar ca un melancolic, şi uneori patetic, refren epistolar. Treptat, elanurile se moderează, superbia juneţii îşi temperează din retorismul romantic, iar mesajele, şi ele mai rare, îşi transferă entuziasmul într-o tonalitate gravă, citeodată amară, umbrită de decepţii şi tulburată de anxietăţi. Criza se declanşează fie în clipele unei teribile îndoieli de sine, fie atunci cînd singurătatea, izolarea îşi exercită insuportabil apăsarea. Prietenia, „această uriaşă capodoperă a vieţii mele", cum o numeşte Radu Stanca, e nu numai limanul regenerator, refugiul, în restrişte, al celor doi, ea este şi un mit al solitudinii.

Imaginea, fizionomia lăuntrică a personajelor „romanului epistolar", uşor de descifrat cu tot „machiajul" subtil literar şi rostirea supravegheată, se diferenţiază din ce în ce. I. Negoiţescu este *criticul*, împătimit de cărţi şi de idei, în continuă combustie a spiritului, speculativ şi erudit, trăitor (şi aproape prizonier) într-un spaţiu de euforii superior livreşti, de voluptăţi primejdioase întrucît în ele subzistă o damnaţiune. Căci „relaţia pură şi disperată cu cărţile" sublimează o severă frustrare. Energiile sufleteşti comprimate se eliberează, se convertesc într-o patimă absorbantă pentru lectură şi criticul citeşte „cu furie", cu frenezie, pînă la epuizare, problematizînd, imaginînd structuri literare şi critice, mai şi visînd pe marginea cărţilor, urmărit de cîteva teme (erotice, filozofice, religioase), care îl fascinează. Limbajul său e mai auster, impresiile de viaţă, relatînd o experienţă discontinuă sau întîmplătoare, sînt trecute prin filtru intelectual, se propagă, compensatoriu, într-un mediu imaginativ, îşi dezvoltă arborescent semnificaţiile, pierzîndu-şi însă, în atmosfera rarefiată, din prospeţime, secătuindu-şi din sevele vitale ; abstractizate, ele se valorifică, nu fără unele crispări, prin comentariu eseistic. Criticul se mîntuie prin scris. Însă recluziunea lui într-un „turn de fildeş", oricît de fastuos, agravează de fapt nevoia, exasperată uneori, a comunicării, a împlinirii afective şi, într-un alt sens, sociale. Radu Stanca se înfăţişează în corespondenţă mai spontan şi mai destins, el îşi destăinuie cu naturaleţe şi cu un surîs parcă sceptic trăirile, rareori livreşti, stările care, trecînd de la beatitudine şi exultanţă la dezamăgire sau tristeţe, tind a se fixa într-o zonă mai temperată, unde iluziile se rectifică sub presiunea realităţii. Temperamental, poetul pare un ciclotimic şi e în orice caz un retractil, minat de predispoziţii depresive, inhibitorii, iar cine nu-i cunoaşte biografia îşi poate da totuşi seama şi aşa că în această fire de introspect, meditativă , dubitativă e o predestinare. Că, deci, cu toate apelurile şi îndemnurile, în întreaga gamă a chemărilor prieteneşti, ale lui I. Negoiţescu sibianul nu va putea evada pînă la urmă din cetatea-i medievală şi, în pofida înzestrării sale, de care pare că se îndoieşte, nu va ieşi niciodată la rampă pe scena mare a vieţii literare. Există într-adevăr în viaţa atît de retrasă a lui Radu Stanca ceva îngrat şi nedesăvîrşit. Mai pesimist, lesne înclinat spre renunţări, el nu are energia de a birui ingratitudinea clipei. „Adun mereu proiecte, dar amîn mereu traducerea lor în viaţă", se autoportretizează el, cu luciditate. Felul său de a reacţiona e altul decît al celuilalt corespondent. Dacă acela îşi caută refugiul ori consolarea într-un hedonism intelectual, Radu Stanca, în schimb, se cufundă cu înfrigurare în senzaţiile de viaţă, pentru el mai generoase, experienţa erotică mai cu seamă fiind dătătoare de voluptăţi dionisiace. Din clipa în care întîlneşte şi „marea dragoste",corespondenţa se dezechilibrează, se deritmează, poetul răspunzînd la intervale tot mai neregulate

scrisorilor, la fel de calde și devotate, ale singuraticului său prieten. Viața și arta se resping și se cheamă, într-un patetic dialog, în acest „roman epistolar".

Corespondența, care constituie și o prețioasă mărturie de istorie literară, configurează un ideal exemplar, în sens goethean, de personalitate umană și artistică.

Florin Faifer

DORIN TUDORAN, *Biografia debuturilor*, Iași, Junimea, 1978, 366 p.

O carte de interviuri, cum este și aceea alcătuită de Dorin Tudoran, are uneori, sau poate avea, infrastructura unui roman. Din reunirea laolaltă, într-o împletire ca și polifonică, a mai multor *voci* cu timbru felurit, rememorînd destine, întîmplări și evenimente, se întrețese și istoria subiectivă a unor epoci de literatură. O istorie în crimpeie, în contururi schimbătoare, privită din unghiuri diverse, de obicei dintr-o perspectivă egotistă, oricum în viziunea inedită, *dinlăuntru*, a scriitorilor înșiși. Din mărturii lucide, destăinuiri nostalgice, evocări din vremuri de demult sau din timpuri mai apropiate se creează o ambianță în care se perindă mai multe vîrste ale literaturii. Sînt reprezentate cîteva generații de poeți, prozatori și critici, un mănunchi de destine, de scriitori cu structuri diferite — prin fire, prin vocație, prin opțiune sentimentală și literară. Cartea aceasta *(Biografia debuturilor)* încearcă să „decupeze" anumite „repere" (ca să reluăm termenii preferați de D. Tudoran), să surprindă deci acele tensiuni care străbat o biografie sau alta, „imaginile simbolice" care vor fi marcat-o, revelațiile și dilemele, împlinirile și eșecurile ce se pot ivi, cu răsfrîngeri, poate, în operele de mai tîrziu. O relație nuanțată se stabilește între momentul biografic și „biografia creației", stimulînd reacția critică, de analiză și autoanaliză, a celor intervievați. O confruntare spontană, în care gustul sau preferințele, nivelul teoretic și scrupulul autocritic participă, ca într-un joc de oglinzi, la o reconsiderare, surprinzătoare în multe privințe, a unor tablouri valorice, în răspăr cu clasamentele obișnuite ale istoriilor literare. E aici și un fel de revanșă, a celor ce s-au socotit cîndva nedreptățiți de un verdict sau altul; în orice caz, dispoziția polemică se află în largul ei. Autoritatea criticii așadar, a lui G. Călinescu, Vl. Streinu, P. Constantinescu, Perpessicius, Șerban Cioculescu, precum și aceea a lui T. Vianu, E. Lovinescu sau O. Șuluțiu, această autoritate este frecvent invocată, fie într-un gest de loială recunoaștere a clarviziunii lor, a înriuririi exercitate de marii noștri critici, fie, poate chiar mai des, din nevoia unor rectificări sau contestări. Timpul nu a stins unele nemulțumiri. Orgoliile sînt încă vii. Nu surprinde deci că nu numai M. Dragomirescu sau E. Lovinescu, care au avut de întîmpinat la vremea lor destule adversități, dar și un G. Călinescu, și în primul rînd el, sînt supuși unor observații destul de puțin îngăduitoare. Există însă și reversul. O mărturisire a Ioanei Postelnicu e grăitoare: după dispariția lui E. Lovinescu, își amintește scriitoarea, „eram dezorientați, căutam o autoritate critică". În acest spațiu subiectiv al memoriei și al confesiunii e firească alternarea preferințelor, mobilitatea ierarhiilor scriitoricești. Dacă Eminescu rămîne, astral, deasupra tuturor, Blaga și Arghezi, Barbu și Bacovia își împart pe rînd voturile, prin al căror capriciu supremația poetică e acordată cînd unuia-cînd celuilalt; în proză, mai multe sufragii întrunesc Sadoveanu și Rebreanu; în critică, parcă Șerban Cioculescu.

Un alt aspect, interesînd istoria și critica literară, ar fi acela al reconsiderărilor, al reevaluărilor, care vizează curente literare, autori sau numai anumite opere. Sînt păreri, propuneri ce pot sau nu să fie luate în considerare, dar nu pot fi nesocotite. Astfel, înfruntînd ceea ce el numește „o prejudecată snoabă", Dragoș Vrânceanu accentuează asupra rafinamentului atmosferei din literatura sămănătoristă; Barbu Solacolu îi licitează pe Sandu Aldea și Donar Munteanu, iar pe D. Iacobescu îl consideră chiar „un mare poet". Pentru I. Vinea, dar mai ales pentru Cezar Petrescu este solicitată o situare valorică mai în acord cu însemnătatea reală a operei lor. Episodic sînt schițate cîteva personaje controversate. Astfel, despre Eugen Ionescu, din perioada colaborării la publicația craioveană „Meridian", Tiberiu Iliescu își amintește ca despre un spirit turbulent, de un nonconformism dibaci și zgomotos, avid de notorietate; Nae Ionescu, cel dinaintea alunecării lui nefaste, este pomenit de Aurel Baranga, ca și de Al. I. Ștefănescu, cu admirație sinceră pentru elocința lui fascinantă. Sînt, apoi, în treacăt evocate alte destine, existențe cîteodată tragice, nume astăzi uitate, ale unor scriitori care, dintr-un motiv sau altul, s-au pierdut.

Biografia debuturilor este o carte despre vremuri multe și confesiunile unor scriitori mai vîrstnici cuprind referiri, mai mult sau mai puțin încețoșate de trecerea atîtor ani, despre

oameni și întîmplări de la început de veac, de la „cumpăna veacurilor". În cîteva străfulgerări ale amintirii prinde contur silueta lui Caragiale ; la fel și aceea a lui Slavici. În imagini fugare reapar Brâncuși și Iorga, Ibrăileanu și P. Istrati, Titulescu sau Aurel Vlaicu, surprinși cel mai adesea în împrejurări obișnuite, în apariții, ca să spunem așa, „desacralizate", în clipe de viață cotidiană. Sînt „repere" prețioase în „spațiul intim" al celor ce au avut privilegiul de a-i cunoaște îndeaproape.

Unduindu-se prin ungherele și labirintul memoriei, interviurile se desfășoară, cu firești abateri, după ritualul pe care și l-au propus. Dorin Tudoran e un reporter intuitiv, sensibil, care nu-și abordează interlocutorii cu aplombul caracteristic breslei, ci mai învăluitor, cu o anume finețe și subtilitate. Incursiunea autobiografică, provocată de el prin diferite iscusințe și mijloace, începe cu primele suveniruri din copilărie, parcurge anii de școală și de studenție (cu rememorarea pioasă, plină de recunoștință, a unor chipuri luminoase de dascăli, profesori sau institutori) ; reconstituie o anumită atmosferă, nu numai literară, dar și un climat social-politic. Intervin după aceea călătoriile și prieteniile nedespărțite, scene pasionate sau pitorești de prin cenacluri și cafenele literare ; polemicile celebre ; primele colaborări la reviste, unele prestigioase, altele mai mărunte ; aderarea la grupările scriitoricești, nuclee iradiante ale vieții literare. Accentul cade de bună seamă pe momentul *debutului*, care are după opiniile celor întrebați mai multe accepții. El poate însemna o stare perpetuă, reînnoită cu fiecare carte (Romulus Dianu, Nina Cassian, I. Bănuță) sau o succesiune de momente, marcînd de fiecare dată începutul unor alte și alte preocupări (Al. Dima). Există debuturi timpurii, anunțînd o vocație precoce, și debuturi, debuturi editoriale, neobișnuit de tîrzii. Insistența lui Dorin Tudoran, care are decența de a evita anecdotica facilă sau picantă, este de a descoperi „adevăratul debut", zodia sub care un autor sau altul și-a înscris opera de mai tîrziu.

Sînt mai mulți ani de cînd, printr-o inspirată inițiativă a revistei „Luceafărul", aceste interviuri, precum și altele, care nu au fost aici incluse, au început să apară. În intervalul care s-a scurs, cîțiva scriitori, dintre cei mai în vîrstă, au plecat dintre noi. Cu atît mai prețioasă devine această carte în care vocea lor depune ultima mărturie. Interviul, cu scenariul lui elastic, adaptabil, îngăduie personalității unui scriitor să se manifeste nestînjenit, în deplină autenticitate sau, alteori, cu inocente răsfățuri cabotine. Este, oricum, o formă de spectacol, de spectacol intelectual, în care însușirile și predispozițiile fiecăruia sînt cît mai avantajos puse în relief. Așadar, cine sînt protagoniștii, care sînt personajele cărții ? — D.I. Suchianu, cu neastîmpărul lui fosforescent ; Scarlat Callimachi, „prințul roșu", menținîndu-se într-o atitudine de sobrietate gravă, austeră ; D. Murărașu, al cărui devotament de eminescolog îl îndreptățește să semnaleze unele erori săvîrșite în cercetarea operei eminesciene de un Perpessicius sau G. Călinescu. Ne întîmpină, într-o apariție discretă, Barbu Solacolu ; suportăm degajarea ușor arogantă și verva tăioasă a romancierei Henriette Yvonne Stahl ; recunoaștem însuflețirea lui G. Lesnea, cronicar și rapsod avîntat al Iașilor de odinioară. Apoi, spiritul reflexiv, problematizant, al lui I. Biberi ; spiritul neconformist al lui Romulus Dianu ; disociațiile limpezi, cumpătate, din domeniul comparatismului ale lui Al. Dima, solicitat și de amintiri sibiene. O altă secțiune, densă, cu date și interpretări originale, este consacrată *avangardei*. Prilej de pătrunzătoare, și în cunoștință de cauză, disocieri și considerații asupra poeziei moderne în general și îndeosebi asupra suprarealismului românesc. Confesiunile aparțin lui Aurel Baranga, oscilînd între poezie și dramaturgie, Al. Balaci, natură limpidă, senină, cu stări de beatitudine, Mihnea Gheorghiu, pledînd pentru erudiția dar și pentru militantismul scriitorului, Tașcu Gheorghiu, în rostiri calofile, Tiberiu Iliescu, scăpărător de vervă sarcastică, în fine, Constantin Nisipeanu, un scriitor retras și reticent. Dintre debutanții *celui de al patrulea deceniu* pot fi reîntîlniți Radu Boureanu, evocator sonor și dezinvolt, Dragoș Vrânceanu, împresurat de amintiri florentine, Ioana Postelnicu, în suveniruri sentimentale și livrești. Urmează un trio de *universitari* (Const. Ciopraga, Al. Piru, Mircea Zaciu) care, cu spirit de sistem și înclinații teoretizante, pun în discuție condiția criticului, specificul relațiilor sale cu opera, conduita lui morală și estetică. În sfîrșit, completînd ansamblul, I. Bănuță, narînd o copilărie neverosimil fabuloasă, Nina Cassian, împletind într-o trăire lăuntric armonioasă muzica și poezia, Al. I. Ștefănescu, reîntors, cu o anume nevoie de disculpare, asupra epocii proletcultiste, Șt. Aug. Doinaș, mărturisindu-se „fascinat de puritatea limbii literare".

Biografia debuturilor este o carte de care critica și istoria literară vor trebui să țină seama.

Florin Faifer

ELENA TACCIU, *Trei poeţi preeminescieni*, Bucureşti, Minerva, 1978, 216 p.

Unul din golurile — rare din fericire — ale istoriei noastre literare îl constituie deceniul 1850—1860, a cărui ignorare s-a produs odată cu apariţia junimismului, ignorare iniţiată de acesta şi accentuată apoi de mai toţi istoricii literari. Ultimii ani au însemnat şi un început, timid, încă, de descoperire şi valorificare a unor scrieri care, departe de a fi terne, aduc un spor considerabil în cunoaşterea adîncită a literaturii noastre moderne. Fără îndoială, studiile lui Paul Cornea rămîn, sub acest raport, lucrări de referinţă. Ataşată epocii noastre romantice (şi nu numaidecît deceniului amintit) se dovedeşte a fi şi Elena Tacciu, ale cărei volume anterioare (*Mitologie romantică* — 1973 şi *Aventura lui George Gordon Byron* — 1977) aduceau precizări substanţiale asupra unor tipologii caracteristice, investigate în plan european, dar cu o predilecţie mărturisită pentru aplicarea lor la cadrele romantismului românesc. Mai mult poate decît studiile altora, Elena Tacciu a reuşit să ofere, făcînd apel la posibilităţile oferite de seriile imagistice, cîteva puncte de reper inconfundabile, în anume compartimente în care se duceau discuţii sterile. *Mitologie romantică* evidenţia cîteva „mituri romantice ale fantasticului şi melancoliei"; *Aventurile...* se oprea asupra căilor pe care le-a deschis romantismului (european şi românesc) fascinanta personalitate a lui Byron.

Continuare a lucrărilor anterioare, *Trei poeţi preeminescieni* se opreşte la aceeaşi epocă a literaturii noastre, privită însă printr-o cronologie inversă: „de la începuturile lui Eminescu, la poezia care l-a precedat, pentru a ajunge, din nou, la poetica începuturilor eminesciene". Exerciţiul — ca să zicem astfel — îi are în vedere pe trei dintre poeţii epocii pre-eminesciene (Bolliac, Catina şi Sihleanu), a căror alegere nu întru totul justificată are urmări şi în planul argumentaţiei. Un capitol introductiv teoretizează pe marginea „paradoxului poetului minor" şi, fără a-şi propune să aducă lucruri noi, oferă nu o justificare a alegerii, ci o acoperire în plan teoretic, de care poate nu ar fi fost nevoie. Mai curînd ar fi fost utilă o explicare a selecţiei punctelor de reper pre-eminesciene: de ce Catina şi nu Creţeanu, ori Radu Ionescu, de ce Sihleanu şi nu Mihail Zamfirescu ori N. Nicoleanu? Pentru că există o stratificare şi a minorilor, care sînt „minori mici" sau „minori mari", cu o importanţă corespunzătoare în cîmpul creării tradiţiei ori al ruperii de tradiţie. Oricîtă importanţă ar avea Catina, nu se poate extrage din versurile lui mai mult decît ceea ce sînt şi numele său, ca şi al lui Sihleanu, va fi nu o dată „uitat" de Elena Tacciu. Din punctul de vedere al istoriei literaturii române, Catina ori Sihleanu, consideraţi fiecare în parte, rămîn mai puţin semnificativi pentru evoluţia către eminescianism. Nu însă şi Bolliac, pe care se sprijină îndeosebi argumentarea Elenei Tacciu, constrînsă să apeleze cîteodată şi la Bolintineanu, Heliade — Rădulescu, C.A. Rosetti nu atît pentru a lărgi cîmpul de cercetare, cît pentru a menţiune lucrarea în sfera propusă: „a urmări Bildungsromanul unor atitudini, teme şi simboluri, de la schiţele unor paşoptişti pînă la sublinierea eminesciană".

Intrînd în sfera unor determinări imponderabile, Elena Tacciu circumscrie lirica celor trei minori „în zona estetică a unui romantism baroc, flamboaiant", venind cu un punct de vedere care interesează nu numai versurile lui Bolliac, Catina ori Sihleanu, dar întreaga noastră literatură din secolul trecut. Anume că o parte a poeziei paşoptiste şi postpaşoptiste, dimpreună cu poezia eminesciană de început se alimentează din date psiho-sociale baroce: „impactul interior, starea de criză, mobilitatea izvorîtă dintr-un acut sentiment al caducităţii formelor reale, antinomiile esenţă-aparenţă, spirit-materie [...] se refulează în forme luxuriante privite drept compensare şi refugiu în faţa precarităţii existenţiale". Perspectiva deschisă — şi fructificată — de Elena Tacciu are avantajul de a uni o întreagă epocă sub semnul unei caracteristici literare generată de stări sociale corespunzătoare şi de a dovedi aplicarea cu supleţe a unor determinări, uneori prea rigide, ale istoriei literare. Dar şi dezavantajul de-a încălca, poate, pe alocuri, fapte oferite tot de evoluţia literaturii noastre.

Analiza unor teme, motive şi simboluri îi permite Elenei Tacciu să fructifice o metodologie aplicată cu succes în studiile anterioare. Dar, de data aceasta, rămînem cumva cu impresia elaboratului crud, a îndatorării ostentative faţă de un model analitic de care desprinderea se face anevoios. Fenomenologia bachelardiană are, desigur, cîteva mari avantaje şi J.P. Richard a demonstrat-o cu fineţe. A rămîne însă prea mult în sfera terminologiei fenomenologice, a încerca descoperirea funcţiei profunde a imaginii în opera unui „minor inter minores" pare mai curînd un pur exerciţiu metodologic. Din acest punct de vedere, spre deosebire de primele două volume — mai ales de al doilea — noul studiu al Elenei Tacciu pare mai puţin o cunoaştere a celor trei minori şi a raporturilor lor cu Eminescu, dar mai curînd o sumă de arabescuri cu motive — din cînd în cînd — şi din versurile, precare, ale celor trei poeţi şi din ale începuturilor poeziei eminesciene. Din această întreprindere, puşi alături de nume cu largă circulaţie, Catina şi Sihleanu (mai puţin Bolliac) sînt realmente striviţi, reduşi la o scară care

este alta decît aceea a literaturii noastre din secolul al XIX-lea. Impresia persistă, din păcate pe tot parcursul volumului, oricîte precauții ar lua Elena Tacciu. Dar, s-ar putea zice, acesta este riscul minorului... Replică perfectă, dar problema privește modalitățile de abordare a operei lor și, dintre toate, fenomenologia mi se pare mai puțin indicată. În ciuda acestei nepotriviri, analizele Elenei Tacciu sînt dintre cele mai fine și mai precise, relevînd adesea înțelesuri profunde și trăiri autentice, cu deosebire la Bolliac. Din acest punct de vedere, cel mai realizat este capitolul dedicat celor *Trei simboluri*: stînca, vulturul și Mira, unde incursiunile arhetipale descoperă cîteva linii de forță, capabile să contureze un peisaj liric preeminescian, cu nebănuite resurse imagistice, asimilate de Eminescu într-o structură nouă, plină de viață și prospețime. Una dintre concluziile Elenei Tacciu: „gigantismul antropomorfic al stîncii artizanale ajunge să definească la Eminescu structuri metafizice, pornind, de la un simplu accident al universului montan românesc, invocat mai ales pictural de predecesorii săi".

Nu lipsesc din studiul Elenei Tacciu nuanțările și punerile la punct în diverse chestiuni făcute cu sobrietatea stăpînirii mijloacelor analitice, cu sentimentul dominării analogiilor tentante dar gratuite, la care îndeamnă, nu o dată, critica arhetipală. Raportarea la contextul social-istoric este evidentă în capitolul *Dacia Felix*, unde analogiile dintre cei trei poeți și începuturile poeziei eminesciene sînt puse în evidență cu discernămînt, pe baza unor incursiuni fertile.

Este adevărat că nu totdeauna Elena Tacciu se păstrează în linia analizelor arhetipale, pășind și pe terenul analizelor stilistice, prozodice, sociologice, chiar pe terenul psihanalizei, dar pare să fi fost constrînsă la aceasta nu numai de insuficiențele metodei, ci și de precaritatea materialului imagistic supus analizei. În orice caz, din numeroasele pagini parcurse, Elena Tacciu, a sintetizat esențialul, expunîndu-și concluziile cu o elegantă coerență. Teme și motive principale ale liricii postpașoptiste sînt investigate minuțios, contribuindu-se la stabilirea unor jaloane viabile într-o arie literară desconsiderată de cei mai mulți, dar care va intra, datorită și studiului Elenei Tacciu, cu drepturile ce i se cuvin, în istoria literaturii noastre.

Dan Mănucă

FLORIN MARCU — CONSTANT MANECA, *Dicționar de neologisme*, ediția a III-a, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978, 1168 p.

În Editura Academiei, a apărut a treia ediție a *Dicționarului de neologisme*. Nu mai este cazul să subliniem necesitatea, rolul, bogăția și importanța neologismelor și a unei lucrări lexicografice care să le selecționeze, să le indice originea și să le definească. Vom reafirma numai faptul că un asemenea dicționar este oricînd și oriunde binevenit și așteptat cu interes de toți cititorii, indiferent de vîrstă, de pregătire, de preocupări.

Deși, în literatura de specialitate, s-au editat, în ultima vreme, numeroase dicționare, glosare, lexicoane sau enciclopedii, mai ample sau mai reduse ca întindere, cu caracter științific mai riguros *(Dicționarul Academiei)* sau mai popular *(Dicționarul explicativ al limbii române — DEX)*, precum și o serie de dicționare speciale (economic, politic, diplomatic, de biologie, de chimie, de fizică etc.), lucrarea pe care o semnalăm — prin bogăția, prin diversitatea și prin larga ei cuprindere — a înregistrat, chiar de la lansarea ei în librării, un succes.

Epuizarea atît de rapidă a celor două ediții anterioare, apărute în 1961, respectiv 1966, la Editura științifică, și completarea listei de cuvinte cu noi termeni, acumulați în răstimpul care s-a scurs de la ultima ediție, rectificările, completările, precizările și îmbunătățirile aduse definițiilor sau schemelor unor cuvinte sînt argumente suficiente care să susțină părerea că ne aflăm în fața unei lucrări de valoare. La aceasta a contribuit — fără îndoială — și ajutorul de care a beneficiat din partea unor lucrări lexicografice de prestigiu, publicate între timp, cum sînt, de pildă, *Dicționarul limbii române* (M, N, O, P, R), *Dicționarul enciclopedic român*, în patru volume, *Micul Dicționar Enciclopedic* (ediția I) și — îndeosebi — *Dicționarul explicativ al limbii române* —, pe care recentul dicționar de neologisme le-a folosit, dar pe care — fapt destul de regretabil — autorii lucrării au omis să le menționeze în *Prefață*. Toate acestea au făcut ca volumul să se dubleze aproape, în ceea ce privește numărul de pagini (și — bineînțeles — de cuvinte), să-și îmbunătățească definițiile și calitatea redactării în general, să fie „adus la zi".

Lărgirea listei de cuvinte s-a făcut pe seama excepționalei creșteri a lexicului contemporan, reflex imediat și previzibil al dezvoltării economiei, științei și culturii.

Dată fiind evidenta tendință de unificare, pe scară internațională, a vocabularului, cele mai multe dintre neologismele curente din limba română cuprinse în *Dicționarul de neologisme* se găsesc, în forme identice sau foarte apropiate, în mai toate limbile moderne. Este important de subliniat faptul că majoritatea cuvintelor noi — indiferent din care limbă parvin — sînt de origine latină (sau grecești, pătrunse prin latină). Vocabularul este astfel latinizat, situație care ridică prestigiul limbilor romanice în cadrul limbilor lumii și grăbește procesul de unificare.

Autorii *Dicționarului* au considerat neologisme toate formațiile lexicale noi ivite în limbă, fie pe calea împrumutului *(bacterie, dribling, marketing)*, fie formate în interiorul limbii, prin derivare cu sufixe și cu prefixe sau prin compunere *(cioboteca, pericarpatic, telereporter)*.

Spre deosebire de edițiile precedente, actuala ediție a *Dicționarului de neologisme* a eliminat tehnica lexicografică a definirii prin sinonime, înlocuind-o cu definiții explicative, uneori cu caracter enciclopedic. Tot ca o noutate semnalăm includerea în dicționar a tuturor elementelor de compunere cu ajutorul cărora se formează un număr deosebit de mare de cuvinte, procedeu modern și foarte productiv de îmbogățire a vocabularului, care dă astfel posibilitatea cititorului să-și explice singur serii întregi de termeni noi. În legătură cu elementele de compunere este demn de relevat inovația autorilor de a le fi înregistrat atît pe cele inițiale, cu specificarea „prim" *(pseudo-, peri-, micro-, lacto-, retro-, filo-)*, cît și pe cele finale, cu precizarea „secund" *(-fil, -teacă, -lalie, -log, -pedie)*.

Inventarierea tuturor segmentelor formative pune în evidență, pe de o parte, numărul lor extraordinar de mare în ansamblul vocabularului neologic, capacitatea lor infinită de a alcătui cuvinte noi și originea lor greco-latină, iar, pe de altă parte, procesul din ce în ce mai activ, mai productiv și mai unitar de internaționalizare a lexicului în general.

Un alt aspect pozitiv îl constituie păstrarea și adîncirea principiului etimologiei multiple, principiu care explică pătrunderea în limba noastră, concomitent sau la epoci diferite, a aceluiași cuvînt pe mai multe căi. Nicăieri mai bine decît într-un dicționar de neologisme nu poate fi mai clar probată și verificată valabilitatea și superioritatea acestui principiu, care rezolvă convingător sute de etimologii românești.

Cum era și firesc, o lucrare de asemenea proporții și cu un asemenea grad de dificultate nu putea fi scutită de unele erori, de nejustificate omisiuni, de explicații etimologice discutabile, de inconsecvențe în tratarea unor cuvinte etc. Fără a avea pretenția să epuizăm sau să ierarhizăm observațiile noastre, în rîndurile ce urmează vom încerca să prezentăm unele aspecte desprinse din analiza *Dicționarului de neologisme*.

a) *Sinonimia*. Deși, în *Prefață*, se afirmă că lucrarea „a fost elaborată în baza unei tehnici lexicografice prin care se exclude aproape întotdeauna apelul la definițiile sinonimice", în practică, în corpul dicționarului, nenumărate sînt cazurile în care această modalitate precisă, directă și economică de identificare a termenilor este folosită, și nu numai în situațiile-limită. După părerea noastră, greșeala rezidă nu în abaterea de la principiul enunțat de autori, ci, mai degrabă, în ambiția lor de a-l respinge, de a se feri de el, cu atît mai mult cu cît, într-un asemenea tip de dicționar, definiția sinonimică și-ar fi putut demonstra utilitatea.

În glosarea unor cuvinte interesează mai puțin modalitățile de a prezenta acest proces ; ceea ce prezintă într-adevăr importanță sînt fidelitatea, corectitudinea, proprietatea sensurilor cu care explicăm termenii înregistrați. Tocmai, de aceea, la fel de bine poate fi utilizată definiția clasică, cu gen proxim și diferență specifică, precum și definițiile prin sinonime ori serii sinonimice, prin analogii, asociații, antonime sau chiar — la plante și la animale — numai prin denumirile latinești preluate din științele care se ocupă cu studierea și cu clasificarea respectivelor categorii de nume. Definiția sinonimică, totală sau parțială, este mijlocul cel mai simplu și mai clar, mai accesibil și mai direct de explicare a sensurilor cuvintelor. Tocmai din această cauză , nu înțelegem refuzul autorilor de a-l folosi. „Intoleranța" pentru sinonimie — ca mod de definire a neologismelor este însă — din fericire — numai teoretică ; în practică, așa după cum am spus, acest principiu nu este respectat. Cf., în sprijinul afirmației noastre, cuvinte ca : *nanosomie, nara, narațiune, narină, naturalizație, nitrație, numărabil, nut, ovoid, ovoidal, orogeneză, ozonizator, superarbitru, subdivide, submicron, insolvență, insistent, insolență* și multe, multe altele.

b) *Omonimia*. Un alt aspect discutabil în lucrarea pe care o recenzăm este legat de modul în care a fost rezolvată problema omonimelor. Dacă este adevărat că omonimele sînt „cuvintele care au aceeași formă și aceeași pronunțare și care diferă ca sens și ca origine", înregistrarea lor făcîndu-se, de obicei, cu cifre la umăr (cum se spune în limbaj lexicografic), nu așa a procedat *Dicționarul de neologisme* în foarte numeroase cazuri, în care această marcare se impunea. S-a notat astfel numai cînd similitudinea exista și în privința categoriei gramaticale, ca în exemplele : COMISAR[1] s.m. „ofițer de poliție", COMISAR[2] s.m. „persoană împuternicită

de guvern cu munci politice, în trecut, în U.R.S.S." ; MARCĂ[1] s.f. „semn distinctiv", MARCĂ[2] s.f. „unitate monetară", MARCĂ[3] s.f. „provincie în unele state feudale" ; OPERĂ[1] s.f. „acţiune, lucrare", OPERĂ[2] s.f. „lucrare muzicală" ; TIFON[1] s.n. „ţesătură rară pentru pansamente", TIFON[2] s.n. „aparat pentru producerea semnalelor acustice" etc. După părerea noastră, ar fi trebuit să fie considerate omonime, şi marcate ca atare, şi cuvinte ca : CHIT s.n. „pastă de lipit", CHIT adv. „achitat" ; CHITON s.m. „moluscă", CHITON s.n. „tunică" ; COC s.m. „bacterie", COC s.n. „pieptănătură" ; COD s.m. „peşte", COD s.n. „culegere de legi" ; COMIS s.m. „reprezentant comercial", COMIS s.n. „confiscare" ; COMITE s.m. „şef al unui comitat", COMITE vb. „a săvîrşi" ; GRAF s.n. „reprezentare grafică", GRAF s.m. „conte german" ; MARŞ s.n. „mers", MARŞ interj. „pleacă" ; MASIV s.n. „munte", MASIV adj. „foarte mare" ; MEMBRU s.m. „individ", MEMBRU s.n. „mădular" etc., precum şi la substantivele omonime cu elementele de compunere corespunzătoare de tipul : MICRO s.f. „microradiografie" şi MICRO- *(micromoleculă)* ; RADIO s.n. „radioreceptor" şi RADIO- *(radiojurnal)* ; SUPER adj. „foarte" şi SUPER- *(supermagazin)* ; TAXI s.n. „maşină" şi TAXI- *(taximetru)* etc., fapt, care, pe de o parte, ar fi consemnat omonimia ca fenomen semantic bine reprezentat în limba română, iar, pe de altă parte, ar fi facilitat consultarea dicţionarului şi ar fi împiedicat strecurarea unor inconsecvenţe. Autorii au trădat, nu de puţine ori, norma tehnică adoptată, fie notînd cifrele şi atunci cînd categoriile gramaticale erau diferite (REGAL[1] s.n. „raft", REGAL[2] s.n. „banchet", REGAL[3] adj. „regesc"), fie, dimpotrivă, omiţînd indicarea acestor cifre la cuvintele cu forme şi cu categorii gramaticale identice şi unde aceşti indici numerici ar fi trebuit să fie notaţi.

Punctul vulnerabil în problema omonimelor se află — ca şi la aceea a sinonimelor pomenită mai sus — nu în modul diferit de tratare a lor faţă de lexicografia naţională şi de cea internaţională, ci în considerarea drept omonime şi — consecinţă firească — elaborarea în articole separate, a unor cuvinte, care, de fapt, sînt sensuri sau nuanţe semantice (mai apropiate sau mai îndepărtate) ale aceluiaşi cuvînt, cu acelaşi etimon. Astfel se prezintă, de pildă, COMISAR[1] şi COMISAR[2] (pomenite mai sus), dar, despre această problemă vom discuta mai mult la paragraful care se referă la etimologie.

c) *Compunerea.* Precizînd, mai întîi, că ideea de a înregistra elementele de compunere — iniţiale şi finale — nu constituie o noutate lexicografică (cum este ea prezentată de autorii dicţionarului în discuţie), subscriem şi noi la părerea că includerea acestor segmente formative în *Dicţionarul de neologisme* este binevenită, mai ales dacă ne gîndim la imensul rol jucat de ele în lexicul contemporan, unde, datorită capacităţii lor — practic inepuizabile — de a crea cuvinte noi, ele sporesc în permanenţă listele de cuvinte ale dicţionarelor. Credem, totuşi, că în lucrarea de faţă s-a mers mult prea departe cu acceptarea lor, şi că înregistrarea lor neselectivă, într-un dicţionar românesc, este un abuz şi o eroare. S-ar fi impus o mai atentă analiză a acestor elemente de compunere, astfel încît să fie reţinute numai acelea care interesează lexicul românesc, adică acelea care au creat formaţii lexicale pe teren propriu şi s-au integrat sistemului limbii noastre. Includerea tuturor elementelor de compunere, preluate din diverse dicţionare străine sau din lucrări de formarea cuvintelor, de asemenea străine, este o greşeală şi ea nu reflectă nicidecum realitatea vocabularului românesc. Iată spre exemplificare, cîteva asemenea elemente de compunere : *-caust, chili-, condro-, enea-, eno-, flebo-, hoplo-, odo-, orhi-, scafo-, talamo-, trofo-* etc. Dealtfel, tot în acest dicţionar, au fost incluse, de-a valma, şi numeroase prefixe şi sufixe, care nu-şi aveau locul aici. Inventarierea adevăratelor elemente de compunere, în urma unei riguroase analize, şi-ar fi dovedit şi mai evident însemnătatea şi utilitatea într-un tratat de formarea cuvintelor, eventual, şi în acest *Dicţionar de neologisme*, ca o anexă, la sfîrşitul lucrării.

d) *Cuvinte şi expresii străine.* Practica includerii într-un dicţionar uzual al limbii române a unor cuvinte şi expresii străine nu este nouă şi nici nu este greşită, atunci cînd nu depăşeşte un anumit prag şi nu este făcută fără discernămînt. Cînd însă numărul lor înăbuşă lucrarea şi cînd preluarea necontrolată a unor neologisme ameninţă fizionomia, structura şi puritatea vocabularului românesc, se impune ca atenţia, grija şi competenţa specialistului lexicograf să-şi exercite responsabilitatea. Nu putem accepta ideea de a primi, cu atîta uşurinţă, toate cuvintele şi toate expresiile „la modă" (indiferent de limba din care provin), toate barbarismele frecvente în unele dicţionare străine. Creşterea numărului de cuvinte al actualului *Dicţionar de neologisme* s-a realizat — din nenorocire — pe seama a numeroase asemenea formaţii şi construcţii lexicale, care, în foarte multe situaţii, nu au ce căuta într-un dicţionar românesc. Ce rost au în acest dicţionar cuvinte ca : *sweet, trend, takling, synopsis, cyan, deadwood, landlord, hammerless, kibbutz, gadget, shaping, shetland, shoddy, shoreting, shoking, sfumato, sgrafitto* etc. etc. sau expresii ca : *boss windjammer, hot dog, hot jazz, hully-gully, taim-out, verbi gratia, jumbo-jet, juke-box, haute couture, hat-trick, jam-session, no man's land, nouvelle vague* etc. etc.

Și apoi, care sînt limbile din care recentul *Dicționar de neologisme* a transportat, cu atîta ușurință, atîtea cuvinte și expresii străine ? Pe primul loc se află limba engleză, după care urmează franceza și italiana, mai puțin spaniola, toate acestea creînd o falsă imagine despre compoziția lexicului românesc. „Apetitul" pentru aceste achiziții lexicale, lărgirea artificială a listei de cuvinte a dicționarului, lipsa de discernămînt în acceptarea lor sînt incompatibile cu starea actuală a lexicului românesc, a limbii literare — aspectul cel mai corect și cel mai îngrijit al limbii naționale. Includerea lor necontrolată științific este la fel de condamnabilă ca și refuzul de a le studia și de a le introduce în lexic pe cele uzuale. Este de neînțeles (și de neadmis) cum au putut autorii lucrării să abandoneze concepția, instituită de mult în lexicografia românească, de a cultiva limba, de a o păstra și de a nu permite infiltrarea străinismelor (atunci cînd nu este nevoie) și de a nu o transforma într-un depozit de cuvinte adunate la întîmplare și fără nici o justificare...

e) *Terminologia științifică.* Deficitară ni s-a părut și reflectarea în *Dicționarul de neologisme* a terminologiei tehnico-științifice, în sensul cel mai larg al cuvîntului. Nu intenționăm să prezentăm inventarul cuvintelor și sensurilor care ar fi trebuit să figureze în această lucrare și care, dintr-un motiv sau altul, nu au fost înregistrate. Vom semnala numai cîteva dintre acelea care, după părerea noastră, nu ar fi trebuit să lipsească și vom insista asupra opiniei că absența lor, ca și a altora, dintr-o operă lexicografică ce poartă înscris pe pagina-titlu anul 1978 este, cel puțin, surprinzătoare. Obiecția noastră se îndreaptă nu numai spre domeniile strict tehnice sau productive, ci și spre terminologia de specialitate din ramuri mai largi ale științei, culturii și artei, cum ar fi, de exemplu, biologia, biochimia, ecologia, economia, artele plastice, critica literară etc. Ne vom limita numai la cîteva cuvinte, luate la întîmplare : *macromoleculă, redocartofilie, daciada, panchinez, panarab, antiliteratură, arhetipal, alaşant, circularitate, demitizant, divagant, esențializat, exorcizant, fetișizant, imaculare, handicapat, incitant, inconfort, inconformism, inconfundabil, incontrolabil, încadrabil, lament, logoreic, ludolecă, minimalizator, ordonator, persiflant, protocronism, radiralitate, problematizant, ritualiza, ritualizare, rutinier, sentențiozitate, subtextual, teoretizant, veleitarism, surdinizare, stoechinometrie, topos* etc. etc.

f) *Etimologia.* Compartimentul cel mai vulnerabil al recentului *Dicționar de neologisme* este cel în care se indică originea cuvintelor. Nu vom reveni asupra aspectelor pozitive, subliniate la începutul prezentării noastre, legate de larga folosire a etimologiei multiple, de rectificările făcute la etimologiile unor cuvinte cărora li s-au dat explicații greșite în edițiile anterioare sau de completările și precizările aduse altora (și — spre lauda autorilor — sînt destul de multe și de pertinente), vom face numai cîteva modeste observații de principiu, deoarece în spațiul rezervat unei recenzii nu ne putem permite mai mult.

De la început ținem să reafirmăm că pentru numeroasele erori și incertitudini prezente în *Dicționarul de neologisme* există o singură și tristă explicație : l i p s a u n u i d i c ț i o n a r e t i m o l o g i c, ș t i i n ț i f i c, c o m p l e t ș i a u t o r i z a t, capabil să aducă lumină și precizie, cu competență, în problema atît de spinoasă și de controversată a etimologiilor. Dar, chiar în condițiile absenței unei asemenea lucrări de care avem atîta nevoie, autorii *Dicționarului de neologisme* sînt vinovați pentru faptul că au nesocotit unele lucrări științifice care le-ar fi putut oferi ajutorul necesar. Este vorba de *Dicționarul limbii române (DLR)*, literele apărute M, N, O, P_1, P_2, P_3, R, *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, *Micul Dicționar Enciclopedic* și altele, ca să nu mai vorbesc de unele dicționare străine (Petit Robert, Lexis etc.).

Pentru ca observațiile noastre să nu ocupe prea mult spațiu și mai ales pentru că nu putem analiza toate „cazurile", vom încerca să le grupăm pe probleme mai generale și le vom ilustra cu exemple extrase din lucrarea în discuție :

— scindarea unor cuvinte și redactarea lor în articole separate în condițiile în care etimologia comună și evoluția semantică arătau că este vorba de unul și același cuvînt : HELIOTROP s.m. „plantă exotică", HELIOTROP s.n. „materie colorantă" (< fr. *héliotrope*) ; MEMORIU s.n. „expunere asupra unei probleme", MEMORII s.n. pl. „scriere memorialistică" (lat. *memorium*, fr. *memoire*) ; MADAM s.f. „doamnă", MADAMĂ s.f. „femeie de moravuri ușoare" (< fr. *madame*) ; MAGAZIN[1] s.n. „prăvălie", MAGAZIN[2] s.n. „publicație periodică" (<fr. *magasin*) ; NORMAL adj. „firesc, natural", NORMALĂ s.f. „dreaptă" (<fr. *normal*, lat. *normalis*, it. *normale*) ; NOCTURN adj. „de noapte", NOCTURNĂ s.f. „piesă muzicală : competiție sportivă care se desfășoară seara" (< fr. *nocturne*, lat. *nocturnus*) ;

— concentrarea sub un singur cuvînt-titlu a două sau trei articole de dicționar cu etimologii diferite, fapt care le-ar fi dat dreptul să fie redactate separat : SECUNDAR adj. „accesoriu" ; „al doilea" (<fr. *secondaire*, lat. *secundarius*) ; s.n. „acul ceasornicului" (< *secundă* + suf. *-ar*) ; PLANA vb. „a pluti" (< fr. *planer*) ; „a netezi o piatră" (<fr. *planer* — alt

cuvînt) ; PONTA vb. „a marca prezența" (<fr. *pointer)* ; „ a miza la jocurile de noroc" (< fr. *ponter)* ; RADIA vb. „a emite raze" (<lat. *radiare*, fr. *radier)*; „a scoate din evidență" (<fr. *radier)* :

— folosirea exagerat de frecventă a formulei „et. incertă" (= etimologie incertă), chiar atunci cînd explicația prin resurse interne s-ar fi putut da foarte simplu, clar, plauzibil *(minifustă, minifoileton, miniproblemă, minirecital, miniroman, minitehnician, minitemă* etc.).

Neclar este și criteriul după care unele cuvinte formate cu elemente de compunere au fost incluse în dicționar, iar altele nu. De ce apar, de exemplu, *nonbeligerant, nonbeligeranță, nonconformism, nonfiguralіv, nonintervenție, nonsens, nonvaloare, nonviolent, nonviolență,* dar altele (destul de numeroase) au fost omise. La fel, compusele cu *pan- (panamerican, panelenic, panelenistic, pangermanic, panslavism, panromanic, panslav, panslavist),* dar nu au fost înregistrate : *panasiatic, panchinez, panarab* etc.

Și alte aspecte ar merita să fie puse în discuție, ca, de pildă, inconsecvența cu care autorii *Dicționarului* și-au manifestat atitudinea față de cuvintele străine. Astfel : *tetă, nursă, outsider, best seller, happy-end, juke-box* poartă indicația : (anglicism), dar *long drinck, science-fiction, terin-out, verbi gratia, wiring, wind-kanter, derny, flash, briggi, bulding, consulting, flashback, hot-trick* nu sînt însoțite de nici o indicație care să reflecte poziția redactorilor față de respectivele cuvinte. Supără, de asemenea, unele greșeli de tipar, unele redactări stufoase sau prea simpliste și alte deficiențe, mai mult sau mai puțin grave.

*

Observațiile menționate mai sus sînt numai cîteva dintre cele care s-ar putea face *Dicționarului de neologisme.* Chiar cu greșelile pe care le are, noua lucrare lexicografică apărută la Editura Academiei este o întreprindere merituoasă și utilă, care se cuvine să fie considerată o valoroasă contribuție la tezaurul lexicografic românesc contemporan.

Luiza Seche

EUGENE A. NIDA, *Componential Analysis of Meaning. An Introduction to semantic Structures*, Mouton, The Hague-Paris, 1975, 272 p.

Urmărirea unor scopuri practice, în vederea delimitării și analizării sensului unităților lexicale, și oferirea unor repere necesare în rezolvarea problemelor legate de traducere, sînt coordonatele principale ale lucrărilor lui Eugene A. Nida.

În *Componential analysis of meaning*, Nida intenționează un îndrumar (sinteză a experienței proprii și a concluziilor la care au ajuns alți analiști) în determinarea trăsăturilor esențiale ale înțelesului, cu destinația explicită de a furniza traducătorilor metodologia și mijloacele cerute de abordarea corectă a problemelor de bază, care apar în procesul traducerii dintr-o limbă în alta a unui text. Intențiile pragmatice, de a oferi un „manual", sînt evidențiate de structura lucrării, de maniera analitică și, mai ales, de culegerea de „probleme" cu care se încheie lucrarea, prin rezolvarea cărora se urmărește ca chestiunile discutate să fie reținute și verificate. Cu toate acestea, deși autorul nu vizează realizarea unei teorii semantice a unei limbi naturale sau forma abstractă a unei astfel de teorii, avem a face cu un studiu care se remarcă deopotrivă prin trăsături generalizante, obiectivare teoretică și explicitare argumentată. De altfel, este explicabil ca lucrurile să stea așa, căci nu se poate pune problema sensului unităților lexicale fără a fi stabilit teoretic ce note atribuim acestei noțiuni, sau fără a stabili șirul relațiilor potențiale dintre sensuri și, de asemenea, nu se pot analiza componentele sensului fără a avea în vedere referința ; astfel că, în această lucrare, majoritatea categoriilor semantice sînt discutate, interpretate sau redistribuite.

Ca preambul la analitica sensului, Nida abordează cîteva probleme legate de relația dintre sens și unitățile lexicale, enumerînd cele mai importante dificultăți în stabilirea sensului principal al unui cuvînt, în determinarea trăsăturilor specifice ale înțelesurilor înrudite existente la cuvinte diferite și în considerarea unităților lexicale ca omofone, omografe sau cuvinte polisemantice. Cu același, scop, el arată că cele mai multe înțelesuri se aplică la șiruri foarte mari de referenți (le-am putea numi clase de referenți), prin aceasta posibilitatea de selectare a trăsăturilor$_e$ pertinente specifice fiind cu atît mai mult îngreuiată. Și, cu toate acestea, autorul răspund acelora care ar dori o paritate de unu la unu, între referent și înțeles sau între sensuri și unitățile lexicale, că limbile naturale oferă, în forma în care le cunoaștem, două mari avantaje : o mare economie terminologică și resurse mari de creativitate (v.p. 14).

Cîteva analize concrete îl duc pe autor la interesanta concluzie că, „este natural ca diferite înţelesuri ale aceluiaşi cuvînt să fie în mod obişnuit mult mai îndepărtate decît sînt înţelesurile înrudite ale unor cuvinte diferite. Dacă situaţia n-ar fi fost aceasta, comunicarea ar fi mai puţin eficientă. Putem tolera mici diferenţe de înţeles între simboluri complet diferite, dar a avea diferenţe neînsemnate ale înţelesului pentru diferitele întrebuinţări ale aceluiaşi simbol, s-ar produce o mare probabilitate a înţelegerii eronate" (p. 15, nota 4). Valabilitatea acestei observaţii o putem constata oricînd analizăm distribuţia sensurilor într-un anumit domeniu semantic, unde ni se evidenţiază concret divergenţa sensurilor unui cuvînt, prin devierea de la un sens primar şi convergenţa, pînă la desemnarea aceloraşi clase de referenţi, în cazul cuvintelor cu unul sau mai multe sensuri înrudite.

După Nida, sînt patru situaţii principale în care înţelesurile înrudite se raportează unul la altul : incluziunea, intersecţia, întregirea (complementaritatea) şi contiguitatea, dintre acestea rolul cel mai mare în stabilirea trăsăturilor distinctive şi a componentelor sensului avînd-o ultima (p. 17—19).

Pe urmele lui Coseriu, care face distincţia între *Bedeutung* (semnificaţie) şi *Bezeichnung* (desemnare), dar slujindu-se şi de distincţia mai veche a lui Frege (pe care însă nu-l are în vedere) dintre *Sinn* (sens, înţeles) şi *Bedeutung*, Nida atrage atenţia asupra deosebirii (de fapt nu întotdeauna relevante pentru semantica lingvistică) dintre înţeles şi referinţă. În acest mod, definiţia sensului lexical apare sensibil deosebită la Nida, faţă de cea oferită de alte lucrări de specialitate din literatura americană (mai ales de lucrările lui N. Chomsky şi J. J. Katz), unde înţelesul este subordonat fie factorilor sintactici, fie celor funcţionali. „Înţelesul consistă — notează autorul — în acea sumă specifică structurată de trăsături cognitive, asociate cu unitatea lexicală, care face posibilă designarea tuturor denotatelor de către unitatea lexicală în chestiune. Cu alte cuvinte, înţelesul consistă în acel set de trăsături conceptuale, necesare şi suficiente, care fac posibilă, pentru vorbitor, separarea potenţialităţii referenţiale a unei unităţi lexicale de aceea a oricărei alte unităţi, care poate tinde să ocupe o parte a aceluiaşi domeniu semantic" (p. 26). Concepînd astfel sensul lexical, Nida se apropie de W. Chafe (v. *Meaning and the structure of language*, 1970) şi neglijează, la fel ca acesta, elementele sintactice şi pragmatice cu care se poate îmbogăţi conţinutul semantic al cuvintelor în actul comunicării şi care pot constitui trăsăturile esenţiale ale unor categorii de cuvinte, care nu au sens referenţial (cuvintele pragmatice, cuvintele de legătură etc.). Această viziune asupra înţelesului este însă amendată ulterior, prin trecerea de la nivelul conceptual la cel al structurii limbii, în aşa fel încît li se atribuie înţeles cuvintelor numai în limitele contrastelor sistematice cu alte cuvinte, care distribuie anumite trăsături cu ele, dar contrastează cu ele în privinţa altor trăsături.

Situaţia este concretizată în descompunerea sensului în *componente diagnostice* şi *componente suplimentare* (p. 33—35). Componentele diagnostice servesc la distingerea înţelesului avut în vedere de alte sensuri, aparţinînd aceluiaşi domeniu. Pentru *tată* de exemplu, acestea sînt : „de sex masculin", „ o generaţie ascendentă faţă de ego" şi „linie directă a descendenţei". Oricare din aceste componente ar fi înlocuit, s-ar produce o schimbare atît din punct de vedere cognitiv, cît şi o depăşire a sferei sensului respectiv în domeniul semantic din care face parte în structura generală a limbii. Am putea apropia suma elementelor diagnostice de sensul denotativ sau referenţial, dar, analizînd modul în care autorul concepe componentele suplimentare, constatăm că o asemenea identificare nu este posibilă. În categoria componentelor suplimentare se cuprind o serie de informaţii de natură enciclopedică, care nu pot fi echivalate cu conţinutul atribuit de obicei sensului conotativ. Astfel de componente pentru *tată* sînt : vîrsta la care cineva poate deveni tată, datoriile legale ale paternităţii etc. Aşadar, autorul consideră că numai ceea ce este marcat de contrastele structurale constituie o parte a structurii limbii, restul informaţiilor ţinînd numai de structura culturii, în aşa fel încît, deşi există analogii între cele două structuri, acestea nu se identifică.

Componentele suplimentare cunosc două tipuri fundamentale : 1) cele care derivă de la natura referentului şi 2) cele care derivă de la natura unităţii lexicale întrebuinţate pentru a desemna referentul. Din prima categorie fac parte componente de tip impresional ca : *vulpe* = „vicleană", *cîine* = „credincios" etc., în cea de a doua, se includ etichetările care se aplică uneori unităţilor lexicale, precum : pedant, colocvial, vulgar, arhaic, regional etc., întrucît ele nu se referă la referenţi, ci la simboluri, dar fac parte din clasa componenţilor suplimentari cognitivi. Identificarea componenţilor nonlingvistici (suplimentari) se poate realiza, după Nida, prin analiza clasei de obiecte, din punctul de vedere al cunoaşterii comune şi ştiinţifice, spre care este orientat sensul unităţii lexicale.

Patru procese lingvistice sînt implicate în analitica înţelesului : nominaţia (*naming*), parafrazarea, definirea şi clasificarea. Cu privire la primul, autorul notează : „Procesul nominaţiei este în anumite privinţe similar referinţei, deşi perspectiva este oarecum diferită. Refe-

rința este de obicei descrisă ca o relație stabilă între o unitate lingvistică și un referent, în vreme ce nominația este actul specific al desemnării unui astfel de referent„" (p. 64). Pornind apoi de la teoria „interpretantului" a lui Charles Peirce, după care un sistem semiotic, ca cel al limbii naturale, are capacitatea de a-și realiza propria analiză (prin convertirea lui în metalimbaj), și fundamentînd teoretic parafrazarea, Nida ajunge la concluzia că actul definirii este o formă înalt specializată a parafrazei. Dar, la Nida, definiția rămîne în limitele structurale ale definiției logice și deci în imposibilitatea de a se putea aplica tuturor unităților lexicale. De asemenea, clasificarea este prezentată tot în cadrele ei clasice, ca unitate a celor trei elemente stabilite încă de Aristotel.

Prin procedeele amintite, se urmărește stabilirea elementelor de diferențiere, a contrastului pe baza căruia este distinctibil un anumit sens într-o serie contiguă. Ca mijloc practic în această întreprindere este recomandată, în primul rînd, metoda matriceală de sorginte logico-matematică. Procedînd astfel, se relevă că înțelesurile aparținînd unor seturi contigue sînt delimitabile unul de altul, cel puțin printr-un contrast relevant, în vreme ce, sensurile în relație de incluziune sînt distincte unul de altul, în virtutea faptului că înțelesul inclus are cel puțin un component diagnostic mai mult decît înțelesul care îl include. Înțelesurile intersectate sînt de obicei numite sinonime ; circumscrierea sinonimiei relației de intersecție relevă că autorul nu admite identitatea între sensuri, chiar cînd au același referent (referință), căci fiecare este limitat sau specificat de înțelesurile altor termeni de pe același nivel sau de pe nivele diferite ale aceluiași domeniu semantic. Relației de complementaritate i se atribuie un rol mai mic în analiza semantică, limitat la trierea sensurilor unităților lexicale polisemantice.

Între înțelesurile referențial înrudite există, după autor, patru tipuri principale de relații ; derivația, înlocuirea, extensiunea figurată și înmănuncherea periferică (*peripheral clustering*). În derivație, toate componentele esențiale ale unei baze primordiale sînt încorporate într-un alt sens aparținînd unui domeniu semantic diferit. Așa spre exemplu : *a studia* reprezintă pentru *student* domeniul bază, ultimul alcătuind domeniul derivat. În situația de față, domeniul bază este o activitate, iar cel derivat o entitate (reprezentată printr-o persoană și traductibilă în formă generalizată prin „cineva care face x"). Tot de derivare ține, după Nida, și ceea ce noi numim în mod obișnuit schimbarea categoriei gramaticale. Înlocuirea implică substituția a cel puțin un component de bază prin alt component, care modifică înțelesul dar nu presupune modificări ale domeniului semantic. Printr-un astfel de procedeu se nasc opozițiile structurale de tipul : *duce/ducesă, tigru/tigroaică* sau *cocoș/găină*. Prin extensiunea figurată, se realizează o modificare radicală a domeniilor semantice, căci are loc o reinterpretare fie a unui component diagnostic, fie a unuia suplimentar (p. 122 și 126—127). Așa stau lucrurile, de exemplu, în cazul lui *cîine* din enunțurile : *acest animal este nu cîine* și *X este un cîine*. Cît privește înmănuncherea periferică, aceasta prezintă un înțeles central, în jurul căruia se grupează mai multe înțelesuri periferice. O astfel de situație este exemplificată prin engl. *coat*, care are trei sensuri de bază : „haină, jachetă", „palton, pardesiu", „blană" ; „pene (la păsări)", „piele (la reptile)", „solzi (la pești)" ; „strat, înveliș, coajă". Deși înțelesurile periferice pot aparține unor domenii diferite, ele nu pot fi considerate ca aparținînd unor cuvinte omofone, deoarece există un component comun : „acoperire", care le face să fie înrudite (cf. p. 129—130).

În partea care succede acestei discuții teoretice, Nida realizează o discuție amplă asupra cuvîntului *run* (cu sensul de bază „a alerga"), folosindu-se de procedeele metodei lexicografice de interpretare a conținutului cuvintelor (analiza și separarea contextelor, gruparea contextelor în care sensul aparține aceluiași domeniu și are aceeași comportare sintactică, distincțiile la nivelele incluse, desprinderea componentelor semantice și sinteza lor într-o perifrază). Avem cu acest prilej confirmarea, ca în majoritatea lucrărilor de semantică, că lexicografia este una, dintre cele mai complexe și mai ample analize semantice, chiar dacă nu întotdeauna această analiză este făcută cu toată rigoarea și pînă la ultimele ei consecințe.

Nida consideră definiția lexicografică ca unul din mijloacele prin care pot fi descrise structurile semantice, dar ea poate sau nu poate fi relevantă pentru un anumit scop particular de analiză. Rolul unei definiții este acela de a arăta numai ceea ce este ideal format pe baza clasei generice de identificare cu sfera mai largă (*referința*, am putea specifica), ca o designație a domeniului relevant, la care se adaugă enumerarea componentelor distinctive ale sensului avut în vedere. Prin aceasta definiția nu se identifică întotdeauna, în concepția autorului, cu descrierea structurilor sintagmatice și paradigmatice în care se realizează înțelesul. Fenomenul se explică prin faptul că, *sensul nu este un lucru în sine*, ci o entitate constituită din suma relațiilor contrastive (v.p. 151).

Domeniile semantice sînt definite de Eugene A. Nida pe baze logico-gnoseologice, deși el respinge ideea unei taxonomii aprioriice în raport cu limba. De fapt, aici era nevoie, mai degrabă, de postularea principiului după care cunoașterea ca formă de manifestare a gîndirii nu

se realizează independent de formele limbii. În acest fel realitatea apare reflectată în procesele logico-lingvistice în clasificări de tipul : entităţi, animate, artefacte, evenimente, stări etc.

Ordonarea sensurilor pe baza domeniilor semantice face ca acelaşi termen să fie discutat sub mai multe domenii diferite. Modelul realizat de autor, luînd ca bază versiunea greacească a *Noului Testament*, conţine trei subdiviziuni mari : Entităţi, Evenimente, Abstracte, şi, deşi substanţial diferit de modelul preconizat de R. Hallig şi W. von Wartburg în *Begriffssystem als Grundlage für die Lexicographie*, relevă aceeaşi tendinţă de a substitui metodei alfabetice obişnuite pe cea noţională. O asemenea procedare este susţinută de Nida pe considerentul că limba nu există ca o serie de contexte scrise sau ca un flux al vorbirii ; deşi importante, acestea nu sînt decît manifestări ale limbii (adică ceea ce numim în mod obişnuit *parole*). Limba însăşi există numai în minţile acelora care o vorbesc, ca un sistem întipărit al comportamentului verbal, iar analiza acestui tip trebuie făcută prin tehnici conceptuale. În această viziune, nu se pune problema priorităţii semanticii, faţă de celelalte compartimente lingvistice, ci trebuie recunoscută independenţa structurală a acesteia, care nu poate fi legată de maniera particulară în care o limbă lexicalizează inventarul ei conceptual, căci există evidente diferenţe între formele limbii şi structura experienţei sau structura culturii. De aceea, limba se caracterizează, în primul rînd, printr-o structură proprie, iar, în al doilea rînd, prin capacitatea acestui cod semiotic de a se autoanaliza şi detalia, fie prin intermediul parafrazei (un proces paradigmatic), fie prin intermediul contextului (un proces sintagmatic ; v.p. 199).

Cu aceste concluzii, încheie Nida paginile unei lucrări echilibrate, coerente şi pline de sugestii.

Ioan Oprea

EKY SWEDENBORG, *Jean Barois de Roger Martin du Gard*, Lund, 1979, 226 p.

Cartea lui Eky Swedenborg, subintitulată „studiul manuscriselor şi al tehnicilor narative", îşi propune ca obiect de studiu un roman a cărui modalitate narativă de structurare a materiei este destul de rar întîlnită : *Jean Barois* al lui Roger Martin du Gard este un text dialogat, un roman dramatic. Acest tip de text narativ reprezintă, în fapt, un compromis între roman şi teatru ; prezenţa foarte activă a personajelor pune în umbră persoana naratorului, iar povestirea răspunde astfel dorinţei de obiectivitate artistică a autorului, care crede în ceea ce am putea numi „elocvenţa faptelor". Această specie, a cărei existenţă demonstrează încă o dată valabilitatea acelui „amestec" al genurilor literare, a cunoscut trei direcţii principale de dezvoltare. Unii autori s-au servit de dialogul dramatic pentru a prezenta lectorului o dezbatere sau o discuţie pe teme filozofice ; modelul lor este dialogul filozofic care, încă din Antichitate, a constituit un gen literar tradiţional.

Alţi autori, preferind povestirii reproducerea exactă, au utilizat acest procedeu pentru a consemna cu minuţiozitate conversaţiile pe care pretind că le-au auzit. Forma dialogată serveşte aici la sublinierea autenticităţii textului reprodus.

Un al treilea grup de autori, cel mai mare dealtfel, a ales teatrul ca model pentru textele romaneşti. Motivaţiile acestei alegeri se pot regăsi în acea estetică a epocii romantice care încuraja amestecul genurilor, romancierii căutînd, în acelaşi timp, să ofere o prezentare directă şi obiectivă a personajelor şi a lumii lor.

Asupra romanului *Jean Barois* al lui Roger Martin du Gard, care se înscrie în limitele ultimei categorii şi, în general, asupra acestui tip de text narativ referinţele critice lipsesc ; deşi romanul dramatic francez are o bogată tradiţie (*Jacques le fataliste et son maître* şi *Mystification* de Diderot, *Petit Bob*, *Autour du mariage* şi *Autour du divorce* de contesa Martel de Janville, *Le nouveau jeu* de Henry Lavedan, *Les transatlantiques* de Abel Hermant etc.), critica franceză nu s-a ocupat niciodată, din cîte cunoaştem, de această modalitate, studiată însă atent de cercetătorii englezi, germani şi suedezi.

Pornind de la aceste premise, studiul lui Eky Swedenborg îşi propune, în prima sa secţiune, să descopere traiectul urmat de geneza romanului, urmărind manuscrisele lui Roger Martin du Gard şi notele pregătitoare ale primei versiuni a textului. Scopul declarat este acela de a folosi remarcile şi reflecţiile romancierului care ar putea pune în evidenţă modalitatea sa de lucru ; tot aici, Swedenborg face un amplu studiu al variantelor romanului.

Cea de a doua secţiune a cărţii lui Eky Swedenborg se ocupă de structura formală a romanului, urmărind raportul care se creează între forma şi conţinutul textului. Swedenborg se

opreşte aici asupra a două probleme esenţiale : *perspectiva* şi *tehnicile narative*. Plecînd de la definiţiile date de Bourneuf şi Quellet, Françoise van Rossum, Claudine Gothot-Mersch, Gérard Genette şi Tz. Todorov conceptului de perspectivă narativă, Eky Swedenborg îl defineşte, la rîndul lui, ca „o viziune după care istoria este oferită lectorului, această viziune putînd fi aceea a unui narator care nu figurează ca personaj în povestire, aceea a unuia sau mai multe personaje şi chiar aceea a unui obiect (lucru destul de rar întîlnit în istoria literaturii)" ; pornind de la această definiţie, autorul studiului urmăreşte, prin intermediul cîtorva fragmente alese din romanul *Jean Barois*, schimbările de perspectivă narativă cu implicaţii deosebite în structurarea romanului.

În ceea ce priveşte tehnicile narative propriu-zise, Swedenborg descrie diferitele procedee formale care apar în roman, după care încearcă să descopere funcţiile lor în ansamblul narativ. Trebuie remarcat aici sensul particular, restrîns, în care Eky Swedenborg întrebuinţează termenul „tehnică narativă" ; pentru cercetătorul suedez tehnica romanescă reprezintă „aspectul pur formal prin intermediul căruia opera este comunicată, prezentată lectorului". Din acest punct de vedere, Swedenborg urmăreşte succesiv dialogul, monologul şi stilul indirect liber (1), discursul epistolar (2), documentele fictive şi istorice din roman (3), povestirea naratorului (4) şi „tehnicile narative diverse" (5), între care menţionez procedeul citării.

Investigînd un teritoriu literar mai puţin cercetat, acela al romanului dialogat, şi restituind, în acelaşi timp, o imagine mai exactă a valorii reale a unui roman aproape uitat, *Jean Barois* de Roger Martin du Gard, studiul suedezului Eky Swedenborg reprezintă o contribuţie remarcabilă atît în limitele exegezei lui Roger Martin du Gard, cît şi în spaţiul cercetării contemporane a textului narativ.

Ioan Holban

SIGBRIT SWAHN, *Proust dans la recherche littéraire. Problèmes, méthodes, approches nouvelles*, Berlings, Lund, 1979, 168 p.

Cartea lui Sigbrit Swahn abordează opera lui Marcel Proust urmărind cîteva aspecte cu un anume grad de generalitate — geneza, genul, personajele, structura, — atît din perspectiva tendinţelor noi ale poeticii discursului narativ cît şi din aceea a istoriei literare şi literaturii comparate. În primul capitol, *Geneza — teorii şi interpretări*, Swahn prezintă cronologic cele mai semnificative opinii privitoare la geneza textului proustian, precum şi scrisorile din perioada 1908—1909 care vor constitui unele premise ale demersului analitic.

Cu cel de-al doilea capitol, *Eul şi genul*, Sigbrit Swahn pătrunde în spaţiul genezei interioare a scrituriî proustiene, precizată pe dimensiunile traiectului conturat între *Jean Santeuil* şi *Recherche* ; în esenţă, acest traiect re-prezintă drumul parcurs de persoana textului de la un „el" impersonal la un „eu" care-şi descoperă ambiguitatea în apele oglinzii. Tot aici, Swahn încearcă să delimiteze un alt model al autobiografiei folosindu-se de ceea ce Jauss numea „orizontul de aşteptare", adică ansamblul atitudinilor cititorilor dintr-o epocă dată faţă de evoluţia unui anume gen literar. Modelul propus de Swahn, acela al *autobiografiei poetice*, care aduce o „concepţie poetică şi mitică asupra vieţii", rezistă doar în măsura în care se are în vedere o tradiţie *engleză* a speciei de la Wordsworth la Ruskin şi Pater ; rămîne însă discutabilă influenţa acestora asupra lui Proust, chiar dacă Baudelaire făcuse cîteva traduceri în franceză pe care autorul lui *Jean Santeuil* le-ar fi putut cunoaşte. Pentru Swahn, specificitatea tehnicii narative a autobiografiei poetice constă în încălcarea cronologiei reale şi afirmarea unei ordini temporale subiective, a unei cronologii personale, precum şi în caracterul obsesional al amintirilor din copilărie ; astfel de coordonate organizează însă şi texte care nu pot fi încadrate în limitele modelului propus şi, mai ales, ale exigenţelor termenului „poetic" : ele reprezintă, în fapt, elemente inerente structurii literaturii personale în genere (roman, autobiografie, memorii, confesiuni, jurnale).

Cel de al treilea capitol al cărţii lui Sigbrit Swahn, *Personajele*, renunţă la analiză pentru a descrie soluţiile avansate de diferiţi cercetători în domeniul tehnicii narative, insistînd, mai ales, asupra dicotomiei propuse de Jean Rousset între ceea ce Proust *alege* şi ceea ce el *respinge* din materia furnizată de memorie. Pornind de la ideea unei „devieri" a autorului de la planul conceput iniţial, rezultat al acţiunii dicotomiei amintite, Swahn pune în evidenţă ceea ce s-a numit „strategia literară" a lui Proust, conform căreia naratorul din *Recherche* nu urmează în detaliu o structură narativă pre-concepută, ci se adaptează necesităţilor cerute de însăşi evoluţia internă a textului.

Ultimul capitol, *Structuri*, adună în substanţa sa cîteva contribuţii originale ale lui Swahn la exegeza textului proustian : analiza imaginilor „tehnice" ale discursului narativ (*catedrala*, *crisalida* ca simbol al temporalităţii umane şi al metamorfozelor ei), raporturile operei lui Proust cu *1001 nopţi* şi *Comedia umană* a lui Balzac din perspectiva deschiderii şi a procedeului „povestirii în povestire", relaţiile cu naturalismul zolist, estetica surprizei la Proust, idee care se sprijină pe o schemă a actului lecturii propusă de Wolfgang Iser, prezenţa acelor *scènes-voyeurs*, secvenţe cheie care anticipă desfăşurarea ulterioară a naraţiunii, abordarea tehnicii punctului de vedere care realizează echilibrul dintre travaliul autorului şi cel al cititorului implicat.

Prin sinteza principalelor direcţii moderne de abordare a operei lui Proust, prezentată nu o dată la modul polemic (de pildă, observaţiile lui Michel Raimond cu privire la prezenţa în *Recherche* a acelui mult discutat procedeu gidian *mise en abyme*), precum şi prin soluţiile analitice originale propuse, cartea lui Sigbrit Swahn constituie o contribuţie remarcabilă la studiul operei şi al personalităţii lui Marcel Proust.

Ioan Holban

„WEIMARER BEITRÄGE", 6/1979—3/1980

Împlinind, în 1979, 25 de ani de la apariţie, publicaţia lunară editată în numele Forului Naţional al R. D. Germane pentru cercetarea şi conservarea monumentelor literaturii clasice germane, cu sediul la Weimar, de către editura berlineză *Aufbau*, continuă să deţină un loc de frunte printre revistele de limbă germană consacrate studiului literaturii. Gîndită de fondatorii ei, Louis Fürnberg şi Hans-Günther Thalheim, ca publicaţie de teorie literară, ea şi-a lărgit după 1970 sfera de cuprindere către probleme de estetică şi teorie a culturii, preocupîndu-se de asemenea mai îndeaproape şi de fenomenul literar curent. Tonul unitar pe care *Weimarer Beiträge* îl realizează, în pofida diversităţii problematice adăpostite în paginile sale, la nivelul calitativ al materialelor publicate, în profunzimea dezbaterii teoretice, în exigenţa faţă de informaţia istorico-literară ca şi în virtuţile propriu-zis jurnalistice ale textelor, a contribuit în mod hotărît la impunerea şi consolidarea opiniei exprimate aici în faţa cercurilor de specialitate.

Ultimele numere pe anul 1979 se ocupă pe larg, în consens cu aniversarea a 30 de ani de la constituirea R. D. Germane, de progresele realizate pe tărîm literar în ultimele decenii. Astfel numărul 7/1979 este în întregime consacrat celei mai tinere generaţii de scriitori şi artişti, născuţi în majoritate în răstimpul 1946—1952 : o foarte interesantă şi curajoasă anchetă realizată de Joachim Novotny cu studenţi ai Institutului de Literatură „Johannes R. Becher" din Leipzig pe tema „modelelor literare" şi a găsirii unui profil propriu în creaţie, interpretări de texte aparţinînd unor foarte tineri autori, semnate de critici şi istorici literari marcanţi, precum Hans Jürgen Geerdts, Eva Kaufmann, Max Kober, o analiză amănunţită a unui volum cuprinzînd poeme scrise de elevi în perioada 1967—1977 etc. Citim în numărul 9/1979 o serie de contribuţii semnate de personalităţi binecunoscute ale criticii universitare (Gottfried Fischhorn, Hans Jürgen Geerdts, Horts Haase, Alfred Klein, Manfred Naumann, Dieter Schiller, Rita Schober) în legătură cu operele cele mai reprezentative ale literaturii produse în cei 30 de ani de existenţă ai R. D. Germane, prilej de trecere în revistă a unor remarcabile succese şi a unor profiluri scriitoriceşti deosebit de complexe : Anna Seghers, Bertolt Brecht, Kuba, Hermann, Kant, Erwin Strittmatter, Johannes Bobrowski, Arnold Zweig, Christa Wolf. În acelaşi număr Marianne Lange realizează într-un foarte bine informat studiu o sinteză a memorialisticii publicate în editurile est-germane, subliniind cîştigul pe plan istoric şi literar pe care îl aduce un gen apreciat de cititori.

Printre problemele teoretice tratate, de o atenţie specială se bucură estetica receptării, ale cărei diverse aspecte sînt reluate, cu interesante aplicaţii pe texte, de Hans Georg Werner (*Wirkung und Dichtungsgeschichte*) şi Gotthard Lerchner (*Zusammenwirken linguistischer, semiotischer und literaturwissenschaftlicher Methoden in der Wirkungsforschung*) în numărul 8/1979, ca şi de Günter Adler (*Identifikation-Distanzierung in der Literaturrezeption*) în numărul 2/1980. O contribuţie de referinţă în domeniul ideilor literare aduce Claus Träger în numărul 12/1979 cu studiul intitulat *Über Historizität und Normativität des Klassik Begriffs*. Pe un solid fundament teoretic se sprijină şi lucrarea lui Dieter Schlenstedt despre *Literatur der DDR im Spiegel ihrer Literaturgeschichte*, publicat în numărul 2/1980.

Se cuvin menţionate aici şi cîteva remarcabile studii de istorie literară consacrate lui Lessing, Moses Mendelssohn şi epocii lor (în numerele 11/1979 şi 3/1980), ca şi cîteva foarte deta-

liate interpretări ale unor apariții literare recente, ca romanul lui Dieter Noll *Kippenberg* și culegerea de proză a lui Günter de Bruyn *Märkische Forschungen*.

Andrei Corbea

„ZEITSCHRIFT FÜR BALKANOLOGIE", XIV/1978, XV/1979.

Un evantai tematic foarte larg cuprind sumarele ultimelor două numere (XIV și XV) ale prestigioasei reviste editate la Otto Harrassowitz, Wiesbaden, sub redacția lui Norvert Reiter, Stavre Skendi și Klaus-Detlev Grothusen. Lingvistică și dialectologie, antropologie și folcloristică, istorie și istorie literară, prezența lor reunită confirmă odată mai mult virtuțile studiului interdisciplinar; aspectele comune, ca și cele diferite, pe care le consemnează cercetările de profunzime asupra civilizațiilor din Peninsula Balcanică, constituie la rîndul lor probe concludente ale rolului pe care conviețuirea pașnică și emulația spirituală reciprocă îl joacă în evoluția istorică a unor asemenea arii geografice.

Specialiști germani, bulgari, iugoslavi, români, greci, maghiari se numără printre colaboratorii acestei publicații, adînc implantată în activitatea uzuală a cercurilor științifice din țările respective. Contribuții interesante în domeniul lingvisticii semnează Petya Assenova, Michael Fritsche, Maxim Mladenov, Klaus Steinke, Norbert Reiter, Wolfgang Zeitler în numărul XIV/1978 și Christo Holiolcev, Karl Menges, Jørn Ivar Qvonje, Rupprecht Rohr, Dmitri Theodoridis, Christo Vasiliev în numărul XV/1979. Reținem de asemenea din numărul XIV o foarte amănunțită analiză asupra unui poem grecesc de la începutul secolului al XVIII-lea datorită lui Gerhard Emrich, ca și studiul Gabriellei Schubert consacrat imaginii societății maghiare și sîrbe în ultima parte a veacului trecut oglindită de literatura vremii; de interferențele între lumea bizantină și slavi în folclorul și literatura medievală se ocupă în numărul XV Donka Petkanova, iar Walter Puchner ia în discuție aspecte ale iconografiei bizantine, în același număr.

Revista reunește și cîteva foarte temeinice studii asupra vechilor civilizații și culturi din nordul Dunării: *Musikalische Puppenspiele orientalischer Herkunft in der rumänischer Folklore* de Nicolae Rădulescu, *The Domestic Group in the Traditional Balkan Societies* de Paul H. Stahl (în numărul XIV), *Zum dakischen Substrat des Rumänischen* de Rupprecht Rohr (în numărul XV). În acest din urmă număr citim de asemenea o prezentare a activității științifice a regretatului savant român Mihai Berza, sub semnătura lui Klaus-Detlev Grothusen, precum și o recenzie la ultima ediție a cărții lui H. Mihăescu *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, aparținînd lui Klaus Steinke.

Andrei Corbea

* * * *Österreichisch-polnische literarische Nachbarschaft*, coordonator Herbert Orlowski, Poznan, 1979, 144 p.

Volumul 19 al seriei de filologie germanică a Universității „Adam Mickiewicz" din Poznan cuprinde comunicări prezentate la simpozionul polono-austriac pentru germanistică din Poznan (30.11—20.12 1977), la care au luat parte și invitați din Iugoslavia, Cehoslovacia, Olanda și Franța. Referatele și discuțiile au abordat cîteva complexe tematice, cum ar fi principii și metode ale cercetării comparate a literaturii, delimitarea relațiilor literare polono-austriece față de cele germano-austriece, specificul literaturii și culturii din Galiția ș.a.

Un caracter evident eterogen are prima categorie tematică, unde pot fi încadrate lucrări precum aceea despre rolul literaturii poloneze în preocupările comparatismului austriac (Zoran Konstantinovic, Innsbruck) — unde cercetătorul român va găsi și sugestii referitoare la rolul culturii române în mozaicul național austriac —, considerații referitoare la relațiile literare dintre Austria și slavii de sud (Strahinja K. Kostić, Novi Sad), despre sprijinirea revoluțiilor poloneze de către Boemia (Alois Hofman, Praga), precum și despre imaginea Poloniei în ziarele literare vieneze de la mijlocul secolului al XIX-lea (Olga Dobijanka-Witezakowa, Cracovia ș.a. Apariția unor curente literare sau a motivelor similare în operele scriitorilor ce aparțin unor culturi diferite nu poate fi considerată de fiecare dată rezultatul unor influențe directe. Un astfel de paralelism literar ne prezintă Alfred Doppler (Innsbruck) în articolul său despre Arthur Schnitzler. Autorul evidențiază fenomene similare estetismului vienez de la sfîrșitul secolului al XIX-lea în literatura poloneză.

Trei dintre comunicările simpozionului au fost dedicate lui Joseph Roth, a cărui operă oferă comparatistului numeroase modalităţi de intrepretare. Hans Würzner (Leiden) urmăreşte ecoul operei sale în Olanda, în timp ce Jakob Forst-Battaglia (Viena) şi Eva Maria Mazur (Torun) analizează motivele poloneze din romanele lui Roth.

Una din problemele fundamentale ale literaturii germane contemporane — concretizarea experienţei istorice în literatură — este prezentă în materialul semnat de Hans Höller (Montpellier) cu privire la reflexiile scriitoarei Ingeborg Bachmann asupra răspunderii ce revine scriitorului de a transmite cititorului propria trăire.

Impresionant prin cantitatea materialului şi varietatea problemelor tratate, valorificînd texte din cele mai diferite — alături de dramele lui Grillparzer sau lirica lui Bachmann sînt analizate memoriile Berthei von Suttner sau autori mai puţin cunoscuţi ca Oskar Tauschinski şi Martina Wied —, volumul atrage atenţia prin reconsiderarea unor metode şi procedee de literatură comparată, 344.

Sorin Chiţanu

ALEXIU VICIU, *Flori de cimp*. Doine, strigături, bocete, balade. Colecţie de folclor inedită, publicată, cu studiu introductiv, note, indici şi glosar, de R. Todoran şi I. Taloş, Editura „Dacia", 1976.

Profesorul blăjean Alexiu Viciu a rămas un nume de referinţă în folcloristica românească mai ales prin volumele *Colinde din Ardeal* / 1914 /, în prefaţa căruia cercetătorul poate afla numeroase informaţii valoroase asupra colindatului, şi *Flori de cimp* / 1976/, dar şi prin studii şi articole despre poveşti, obiceiuri şi mitologie, răspîndite în numeroasele periodice la care a colaborat, prin cîntecele lirice şi epice publicate mai ales în „Convorbiri literare" / 351 de texte între anii 1888—1892, o adevărată colecţie /.

Îndemnul de a culege folclor i-a venit încă pe cînd era elev din partea profesorului său Ioan Micu Moldovan, acela care a realizat cu ajutorul elevilor monumentala colecţie de poezii populare publicată de I. U. Jarnik şi A. Bîrseanu. Ca I. Micu Moldovan va proceda şi Alexiu Viciu cînd va ajunge profesor, culegînd poezii populare, poveşti, ghicitori, obiceiuri cu ajutorul elevilor. Colecţia sa de cîntece populare era gata pentru tipar încă în 1913, cînd a fost înaintată spre publicare Academiei Române, dar condiţii potrivnice au făcut ca ea să nu vadă lumina tiparului decît după mai bine de o jumătate de secol. Ediţia datorată profesorului Romulus Todoran şi cercetătorului Ion Taloş compensează această îndelungată aşteptare prin ţinuta ştiinţifică de excepţie, aducînd numeroase note originale în editarea textelor folclorice; ea se situează alături de cele mai bune ediţii critice publicate în folcloristica românească. Toate secţiunile ei sînt realizate exemplar.

Într-un amplu studiu introductiv este prezentată activitatea de folclorist şi de dialectolog a lui Alexiu Viciu, concepţia şi metoda sa de lucru, locul său în folcloristică şi dialectologia românească şi sînt comentate cu rigoare ştiinţifică şi receptivitate, cu raportări la variantele româneşti şi străine, cele mai semnificative poezii din colecţie. Bibliografia scrierilor lui Viciu întregeşte fericit imaginea asupra activităţii sale. Poate că o ediţie selectivă a studiilor despre cultura populară ar fi un semn de binemeritată cinstire a memoriei unui dascăl modest şi harnic, ar fi cu siguranţă o contribuţie la istoria folcloristicii româneşti. Ne gîndim mai ales la descrierile de datini sau la paginile despre proza populară. Partea cea mai amplă a colecţiei o formează cîntecele lirice şi strigăturile, urmată fiind de balade şi de bocete. În organizarea materialului, editorii respectă clasificarea lui Viciu, deşi în *Notă asupra ediţiei* formulează rezerve întemeiate asupra ei : A. *Doine şi strigături : de dragoste / cuprinzînd* numeroase subdiviziuni /, *de veselie, umor şi satiră, batjocură, de dor, de jale, de urît, familiale şi sociale, mustrări şi blestemuri, cătăneşti, filosofice, bocete, feluriie* şi B. *Balade : istorice, sociale, balade şi doine haiduceşti.*

Aşa cum se demonstrează în studiul introductiv, lirica populară este nu numai partea cea mai bogată, ci şi cea mai valoroasă a colecţiei. Profesorul blăjean a inclus aici, alături de lirica nerituală, şi cîntece şi strigături nupţiale, ba chiar un text de urare la mireasă care, prin structura sa, nu pare a fi cîntec, ci oraţie. În textele lirice, sentimentele umane sînt nesfîrşit nuanţate şi îmbracă adesea formele inefabilului. Dorul, dragostea şi urîtul, jocul ingenuu, gluma şi ironia, jalea şi amărăciunea se întreţes, oferind o imagine fidelă a sufletului popular în diferitele lui ipostaze. Numeroase variante, făcînd parte probabil din fondul cel mai arhaic al liricii populare transpun în imagini poetice vechi practici şi rituri de dragoste, oferind prin aceasta sugestii

interesante referitoare la raportul liricii cu fondul de credințe. Alte variante se constituie în relație cu realități economico-sociale și de mentalitate mai noi.

Dintre cele șase texte funebre, încadrate la bocete, numai două sînt bocete propriu-zise, celelalte fiind cîntece ceremoniale / ale zorilor, ale bradului și cîntecul cel mare /.

Secțiunea baladelor este importantă mai întîi prin bogăția ei, știut fiind faptul că Transilvania este mai săracă în cîntece povestitoare, apoi prin cuprinderea unor variante mai puțin cunoscute. Numeroase texte au un caracter lirico-epic, atît de specific epicii transilvănene în versuri. Poate și din acest motiv Viciu a clasificat la un loc întreaga poezie haiducească — lirică și epică — sau a inclus, în cîteva cazuri, în categoriile liricii texte epice.

În manuscrisul pregătit de Viciu pentru tipar existau numeroase note pe care editorii le-au îmbogățit substanțial, folosind toate informațiile pe care folcloristica românească le-a achiziționat între timp. Capitolul *Note* este impresionant prin bogăția informației: pentru indicarea variantelor baladelor sînt folosite, alături de volume, cele mai importante periodice precum și bogatul material din Arhiva sectorului de etnografie și folclor din Cluj. Pentru fiecare variantă se indică localitatea. În felul acesta ediția oferă informații extrem de prețioase mai ales pentru o tipologie completă a baladei populare românești, cu atît mai mult cu cît unele teme par a avea mai multe variante publicate în periodice decît în volume. Pentru variantele din volume editorii au folosit catalogul tematic și bibliografic alcătuit de Al. I. Amzulescu. *Notele* se constituie apoi și într-un bogat aparat critic intern, cuprinzînd numeroase raportări între diferite texte. Volumul se încheie cu un indice alfabetic al textelor după primul vers, cu un indice al localităților, cu altul al culegătorilor, cu un glosar și cu o hartă în care sînt marcate localitățile, diferențiate în șase categorii, după numărul textelor culese din fiecare. Fără îndoială că în acest impresionant de riguros și de meticulos aparat critic un loc aparte ocupă indicele culegătorilor, în care, pe baza consultării anuarelor gimnaziului din Blaj pe perioada cînd a funcționat acolo Viciu ca profesor / 1879—1911 / se dau anii de studiu ai diverșilor culegători, pentru a se stabili astfel perioada culegerii. În dreptul fiecăruia se indică localitatea de baștină și numărul de ordine al textelor culese. Harta repartiției geografice a textelor dezvăluie o mare densitate a investigațiilor în centrul Transilvaniei, ceea ce face semnificativă colecția pentru această zonă.

Puține ediții de folclor epuizează atîtea probleme strict necesare pentru studierea textelor pe care le cuprind. Prin ținuta sa, ediția *Florilor de cimp* deschide o nouă etapă în editarea folclorului.

Nicolae Bot

ARTUR GOROVEI, *Literatură populară*. Culegeri și studii. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie și indici de Iordan Datcu, București, Editura Minerva, 1976, XXVI + 478 p. + 21 foto.

Reprezentant de seamă al folcloristicii românești, pe care a ilustrat-o, ca puțini alții, pînă la adînci bătrînețe, Artur Gorovei este astăzi bine cunoscut în literatura de specialitate. Monografia despre „Șezătoarea" (cf. P. Ursache, *„Șezătoarea" în contextul folcloristicii*, București, Editura Minerva 1972), cea dintîi revistă românească de folclor, este, în fond, o monografie despre Gorovei, acesta identificîndu-se, cum bine se știe, cu publicația care i-a asigurat, curînd după apariție, o pe deplin meritată notorietate. Bogata corespondență primită, de la folcloriștii din țară și străinătate, întrunind nume dintre cele mai prestigioase, a fost și ea publicată (cf. *Scrisori către Artur Gorovei*, București, Editura Minerva, 1970), iar *Cimilitarile românilor*, întîiul dintre cele două corpusuri pe care le-a întocmit, a beneficiat, acum cîțiva ani, de o nouă ediție, cu adăugarea ghicitorilor apărute în „Șezătoarea" după întîia tipărire a lucrării lui Gorovei.

Fără a fi fost, pînă în prezent, reeditate, celelalte lucrări ale lui Artur Gorovei și, în special, *Descîntecele românilor* (1931), cea de a doua contribuție, cu caracter de corpus, pe care a realizat-o, veritabil instrument de lucru în cercetarea incantațiilor populare, au sporit considerabil, printre români și străini, prestigiul cîștigat prin publicarea, vreme îndelungată, a atît de apreciatei sale reviste de folclor. Invitația de a colabora la diferite volume omagiale (ca acela închinat, în 1906, profesorului P. Poni din Iași); încrederea arătată folcloristului de nenumărate personalități ale vremii sale (amintim, între altele, că M. Gaster, care pregătea o carte despre descîntece, a lăsat-o în seama lui Artur Gorovei, apreciind, în final, că lucrarea acestuia „va rămîne un monument neprețuit și baza nestrămutată pentru cercetările științifice asupra originii acestor descîntece și paralelele lor în literatura universală"); participarea sa la diferite instituții și manifestări științifice în țară și în străinătate (la Academia Română, al cărei membru de onoare a fost, precum

şi la congresele internaţionale de la Praga, Paris şi Chicago) sînt alte cîteva dovezi care probează prestigiul, puţin obişnuit, cîştigat, în timpul vieţii, de acest „eminent folclorist", arareori egalat de alţii dintre conlucrătorii săi pe tărîmul folclorului. Surprinzător este, însă, faptul că întreaga lucrare a acestui „patriot şi om de bine", cum îl numea Mihail Sadoveanu, unul dintre prietenii folcloristului, a fost realizată în absenţa unei prealabile pregătiri de specialitate, într-o vreme cînd întreaga disciplină se afla sub semnul amatorismului, şi încă într-un modest tîrguşor de provincie, cu puţine posibilităţi de informare, cum erau Fălticenii acelor vremi.

Dar Artur Gorovei a însemnat, pentru folcloristica românească, mai mult decît entuziastul redactor şi animator al „Şezătoarei", mai mult chiar decît autorul celor cîteva lucrări monografice, a care specialiştii se referă cu prioritate, omiţînd, însă, să se ocupe de contribuţiile sale mai ≡ ărunte care, deşi mai puţin răsunătoare, „sînt inseparabile definirii activităţii aceluia care s-a dedicat cu pasiune şi reală competenţă cunoaşterii spiritualităţi româneşti".

Atari considerente pare să fi avut în vedere şi Editura Minerva, care, în ideea unei mai drepte preţuiri a lui Gorovei, a decis reeditarea lucrărilor sale mai puţin cunoscute şi, cu trecerea timpului, din ce în ce mai greu accesibile, încredinţînd misiunea alcătuirii unei noi ediţii lui Iordan Datcu, cu merite importante, şi pînă la acea dată, în studierea şi popularizarea activităţii folcloristului de la Fălticeni. Cercetînd revista „Şezătoarea" şi alte publicaţii de specialitate, precum şi micile ediţii de popularizare publicate de Artur Gorovei, Iordan Datcu a selectat o parte dintre cele mai importante culegeri şi studii de folclor ale acestuia, care au darul de a lărgi sfera atît de laborioasei sale activităţi.

Reproducerea, în cadrul volumului, a mai multor basme, snoave şi cîntece populare, ne oferă posibilitatea de a-l cunoaşte pe Gorovei în postură de culegător de folclor, preocupat, cu excepţia *Poveştii cu Făt-Frumos*, creaţie voit personală, de păstrarea intactă a autenticului folcloric, interesul său pentru înregistrarea exactă a literaturii populare mergînd pînă acolo încît a publicat „o serie de cîntece aşa cum se rostesc în diferite localităţi".

Gorovei teoreticianul, dornic de a face din cercetarea folclorului o disciplină riguros ştiinţifică, ne apare, cu meritele şi greşelile sale, din mai cunoscuta *Noţiuni de folclor*, importantă în special pentru faptul, remarcat de Ion Muşlea, că „de la Ovid Densusianu 1910, nu se mai scrisese o privire generală asupra folclorului ca disciplină aparte". Tributară lucrărilor lui Densusianu şi Sébillot, broşura abordează felurite aspecte ale domeniului, detaşîndu-se, ca importanţă, acelea de ordin metodologic. Conştient că „o regulă generală pentru metoda de urmat ar fi inutilă", Gorovei pretindea folcloriştilor o temeinică pregătire de specialitate, fără de care" nu ar putea să obţină cu succes informaţiile necesare, dacă nu ar cunoaşte cît se poate mai amănunţit ceea ce se petrece în această privinţă şi în alte localităţi, nu numai din aceeaşi regiune, ci din ţara întreagă şi chiar din ţările vecine". Autor, el însuşi, al unui chestionar, Gorovei era de părere că cercetarea fenomenelor folclorice urmează a se face prin anchete directe şi nu prin chestionare, ca acelea difuzate de B. P. Hasdeu şi N. Densuşianu, la care „răspunsuri s-au căpătat, dar fără să se fi putut verifica exactitatea sau sinceritatea lor". Relativ la sistematizarea materialului cules, Gorovei aprecia, pe bună dreptate, că „un material de folclor, oricît ar fi de numeros şi de interesant, îşi pierde mult din valoare dacă este adunat la întîmplare, fără nici un sistem, şi fără să fie rînduit în cadrul unei clasificaţii bine stabilită". În consecinţă, va critica „ediţia ministerială" a lui Grigore Tocilescu, cum denumea cunoscuta *Materialuri folcloristice* a acestuia, tocmai pentru faptul că „rarcori s-ar putea găsi atîta nechibzuinţă în aranjarea unui material aşa de important şi tipărit cu atîta dărnicie, şi nu sînt multe cărţi ca acesta, în care cercetătorul să găsească ceea ce-i trebuie (dacă ar găsi ceva nou) cu atîta anevoinţă".

Cu un pronunţat caracter polemic, evident şi în articolul *O chestie de folclor*, recenzia la *Materialuri folcloristice* face trecerea la contribuţiile de istorie a folcloristicii ale lui Artur Gorovei. Prezente şi în *Noţiuni de folclor*, în special în capitolul *Istoricul*, „important — după Ion Muşlea — pentru informaţiile cu privire la diferitele noastre periodice de folclor", atari preocupări devin mai substanţiale odată cu *„Şezătoarea"*. *Povestea vieţii unei reviste de folclor*, biografie amănunţită, pe baza a numeroase documente, a importantei sale publicaţii. I se alătură suita de evocări *Învăţători folclorişti*, veritabil omagiu adus colaboratorilor săi de odinioară, precum şi articolele despre M. Gaster şi Alexiu Viciu sau despre preparativele făcute în vederea întemeierii unei societăţi a folcloriştilor români.

Nici obiceiurile n-au rămas în afara preocupărilor lui Artur Gorovei, cele două broşuri ale sale, *Datinile noastre la naştere* (1909) şi *Datinile noastre la nuntă* (1910), scrise pe baza monografiilor lui Marian, constituind importante mijloace de popularizare a feluritelor aspecte legate de cele două momente din viaţa omului. Mai valoros este, însă, studiul *Partea sufletului. Un vechi obicei juridic al poporului român*, care relevă preocupările de etnologie juridică ale juristului Gorovei, acesta demonstrînd, pe baza unei minuţioase documentaţii, că „partea sufletului" este cu

totul altceva decît „cantitatea disponibilă" și reprezintă „o porțiune din averea cuiva, destinată în special pentru purtarea grijilor sufletești, după datina noastră creștinească".

Fără a avea o valoare științifică deosebită, celelalte studii ale lui Artur Gorovei atestă pluralitatea preocupărilor sale folcloristice. Ele sînt dedicate identificării unor teme și motive comune ale folclorului românesc cu cel universal *(Legenda arborilor îmbrățișați* și *Șerpele de casă. Cercetări de folclor)* sau elucidării, pe cît îi sta în putință, a raporturilor dintre folclor și literatura cultă *(Elementul popular în literatura cultă)*.

Important, întîi de toate, pentru a fi adunat, din publicații mai greu accesibile, cîteva din contribuțiile de mai mică întindere, ale lui Artur Gorovei, prezentul volum întrunește toate atributele unei adevărate ediții critice de folclor. Pentru că Iordan Datcu, editor cu experiență și, totodată, unul din cei mai avizați cunoscători ai activității lui Gorovei, nu s-a mulțumit, nici pe departe, cu simpla reproducere a studiilor și articolelor acestuia. Supunîndu-le unui riguros examen de specialitate (a se vedea, cu deosebire, *Introducerea*, piesă de bază a bogatului aparat științific auxiliar, meticulos întocmit), editorul stabilește, în deplină cunoștință de cauză, locul pe care acestea îl ocupă în cadrul activității, cu adevărat pilduitoare, a lui Artur Gorovei.

Ținînd seama, apoi, de caracterul limitat al informației lui Gorovei, Iordan Datcu a acordat o deosebită atenție dificilei operații de stabilire a textului, îndreptînd, în note, unele „datări și atribuiri eronate", indicînd cu exactitate sursele, rămase neprecizate, ale mai multor citate și restabilind formele originare în cazul unor „transcrieri libere după texte notate fonetic".

Substanțială și cu deosebire binevenită este contribuția lui Iordan Datcu în cadrul suitei de evocări bibliografice din *Învățători folcloriști*, activitatea acestora, prezentată de Gorovei exclusiv prin prisma colaborării lor la „Șezătoarea", apărîndu-ne acum, în urma completărilor bibliografice de rigoare, cu mult mai cuprinzătoare. La fel de util se dovedește a fi aportul editorului și în cazul amintitelor studii despre naștere și nuntă, deficitare, sub aspect științific, tocmai datorită voitului lor caracter de popularizare, care l-a determinat pe Gorovei „să comprime și fenomenele folclorice descrise și citatele din lucrările lui S. Fl. Marian, către care îndeamnă pe cititorii dornici de aprofundări". Stabilirea, cu exactitate, a raportului dintre lucrările celor doi folcloriști se impunea, însă, cu necesitate în cadrul unei ediții științifice, anevoioasa muncă de colaționare întreprinsă de Iordan Datcu dîndu-ne posibilitatea de a cunoaște, în sfîrșit, „în ce măsură sînt tributare micile studii ale lui Artur Gorovei monografiile lui S. Fl. Marian".

Astfel întocmită, ediția de față are darul de a ne prezenta o imagine mai exactă și mai cuprinzătoare a activității unuia dintre cei mai pasionați cercetători și popularizatori ai culturii noastre populare, înlesnind cunoașterea, mai aprofundată, a ceea ce numim, pe bună dreptate, „momentul" Gorovei în folcloristica românească.

Virgil Florea